

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Postkomunistická levice ve středovýchodní Evropě –
komparace České republiky a Polska**

Michalina Staňková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Postkomunistická levice ve středovýchodní Evropě –
komparace České republiky a Polska**

Michalina Staňková

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2105

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce doc. PhDr. Ladislavu Cabadovi, PhD. za odbornou pomoc, cenné rady a věnovaný čas.

Obsah

Obsah	6
Úvod	8
1. Teoretická východiska	12
1. 1. Pojem nástupnická strana.....	12
1. 2. Klíčové faktory ovlivňující ideologickou transformaci nástupnických stran a jejich úspěch ve stranickém systému.....	14
1. 2. 1. Charakter předchozího režimu.....	15
1. 2. 2. Přípravenost stranické elity k proměně strany a akceptace transformace strany členskou základnou.....	18
1. 2. 3. Struktura stranické soutěže a historická relevance levice.....	20
1. 2. 4. Otázka transformace ekonomiky po roce 1989.....	22
1. 2. 5. Způsob transformace nástupnických stran.....	22
2. Komparace vybraných nástupnických stran	24
2. 1. Charakter předchozího režimu.....	24
2. 1. 1. Postavení komunistické strany před a po druhé světové válce a její nástup k moci.....	24
2. 1. 2. Revizionistické tendence uvnitř komunistického režimu.....	26
2. 1. 3. Míra represe a možnosti opozice na konci 80. let 20. století.....	29
2. 1. 4. Přípravenost stranické elity k proměně strany a akceptace transformace strany členskou základnou.....	33
2. 1. 5. Struktura stranické soutěže a historická relevance levice.....	38

2. 1. 5. 1. Volební výsledky a struktura stranické soutěže.....	38
2. 1. 5. 2. Historická relevance levice.....	44
2. 1. 6 Otázka transformace ekonomiky po roce 1989.....	47
3. Komparace současných ideologických pozic vybraných nástupnických stran.....	51
3. 1. Hodnocení minulosti.....	51
3. 2. Ekonomika.....	53
3. 3. Demokracie.....	55
3. 4. Zapojení do mezinárodních struktur.....	56
Závěr.....	58
Seznam literatury.....	62
Abstrakt/Abstract.....	70
Seznam příloh	72
Přílohy.....	73

Úvod

Po pádu nedemokratických komunistických režimů se záhy začaly v zemích střední a východní Evropy utvářet nové pluralitní stranické systémy. V této rané etapě demokratické tranzice v daných zemích působily strany, které byly v zásadě trojího původu – nově vzniklé politické subjekty, revitalizované historické strany a strany působící v době komunistického režimu, tedy bývalé komunistické vládnoucí „státostrany“ a jejich „blokové strany“. Tato změna byla pro tehdejší vládnoucí aktéry naprosto zásadní a přelomová. Po dlouhých letech u moci byli donuceni opustit vládu a všechny stávající mocenské pozice (Cabada – Hloušek – Jurek 2013: 65-66). Nutno říci, že v dané době pouze hrstka teoretiků věřila, že by se komunistickým stranám v nových podmínkách podařilo přežít, či dokonce uspět. Většinou tak převládaly představy o rychlé a úplné politické marginalizaci těchto politických subjektů. Tyto představy se však s časem nepotvrdily. Komunistickým stranám se naopak ve většině případů podařilo přežít i nastolené demokratické podmínky a stát se tak etablovanými elementy stranického systému (Hloušek – Kopeček 2002: 10).

Jedním z pozůstatků předchozí éry se v zemích střední a východní Evropy stala transformace bývalých vládnoucích komunistických stran do nové formy nástupnických politických stran¹ – „*successor parties*“ nebo také „*post-communist successor parties*“. Základní motivací změn pro ně přitom bylo zejména zajištění politického úspěchu, tedy návrat k podílu na výkonné moci. Na přelomu 80. a 90. let 20. století většina komunistických stran prošla určitým procesem politické transformace, který byl spojen s poměrně razantní ideovou a programovou proměnou (Cabada – Hloušek – Jurek 2013: 68; Ripka 2004). Protože se však od sebe jednotlivé země lišily jak společenskou situací, tak politickým prostředím a uspořádáním, transformace proběhla různě rychle a zasáhla strany do různé hloubky, díky čemuž došlo ke vzniku rozdílné identity jednotlivých nástupnických stran². Některým stranám se přitom dokonce podařilo změnit svou ideologickou orientaci takovým způsobem, že je dle typologie stranických rodin podle německého politologa Klause von Beymeho již nemůžeme zařadit do ideologické rodiny komunistických stran, ale je možné

¹ Americký politolog John T. Ishiyama nástupnické strany charakterizuje jako hlavní nástupnické formace bývalých vládnoucích monopolistických stran v komunistických režimech, které zdědily podstatnou část materiálních a personálních zdrojů těchto stran (Ishiyama 1999: 88).

² Označení nástupnická postkomunistická strana se tak používá jak pro úspěšně transformované politické subjekty, tak i pro ty, jež svou transformaci úspěšně nedokončily (Hloušek – Kopeček 2002: 14).

je přiřadit ke stranám sociálně demokratického nebo umírněně socialistického typu. O nástupnických stranách dnes bez pochyb můžeme říci, že jejich jediným společným jednotícím prvkem je de facto pouze jejich původ v bývalé monopolní komunistické straně (Hloušek – Kopeček 2002: 14).

V průběhu 90. let 20. století byly nástupnické postkomunistické strany velmi často zkoumaným námětem mnoha odborných studií. Většina předních zahraničních autorů (Ishiyama 1995, 1999, Kitschelt 1995, Waller 1995) přitom svou pozornost věnovala zejména prvním létům tranzice, přičemž úspěšnost transformace nástupnické strany autoři konfrontovali s výsledkem z prvních svobodných demokratických voleb, a poté na období let 1992-1996, kdy v případě některých nástupnických stran začalo docházet ke změnám jejich identity (Ziblatt 1998: 121-122). Nutno říci, že ani v současné době není téma nástupnických stran mezi autory zcela opomíjeným tématem, přičemž je nutno také zmínit, že úhel pohledů a metodologicko-interpretacních kontextů, v nichž je možné téma nástupnických stran uchopit, již dnes evidentně překračují rámec pouhých tranzitologických a konsolidologických studií. Badatelé se dnes spíše než na proces transformace nástupnických stran zaměřují na výslednou podobu těchto subjektů, jež vzešla z jejich organizační přeměny (Hloušek - Kopeček 2002: 7).

Objektem analýzy a komparace jsou v této práci dvě postkomunistické země střední Evropy, konkrétně Česká republika a Polsko, resp. jejich nástupnické postkomunistické strany - Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), která je přímou pokračovatelkou předlistopadové Komunistické strany Československa (KSČ) a Svaz demokratické levice (SLD), který vznikl v roce 1991 jako koalice celé řady levicových politických stran a jiných organizací, přičemž pilířem koalice byla Sociální demokracie Polské republiky (SdRP), která vznikla v roce 1990 transformací bývalé vládnoucí komunistické Polské sjednocené dělnické strany (PZPR) (Kubát 2004a: 290). Hlavním důvodem, proč jsem si vybrala téma „Postkomunistická levice ve středovýchodní Evropě - komparace České republiky a Polska“ jako téma své diplomové práce, bylo zejména to, že mě vždy zajímalo, jak je možné, že i po více než dvou desetiletích po pádu komunistického režimu existuje v českém politickém systému silná, životaschopná a sebevědomá komunistická strana, která má ve volbách konstantní voličskou podporu. Stablní postavení KSČM v českém stranickém systému mě pak zaujalo natolik, že jsem se chtěla dozvědět, jak je tomu v případě jiných

postkomunistických stran³ v zemích střední a východní Evropy. Český a polský případ je od sebe navíc na tolik odlišný, že nám určitě přinese zajímavá zjištění.

Tato diplomová práce si jako svůj hlavní cíl klade analýzu a komparaci transformačního posunu nástupnických postkomunistických stran v České republice a Polsku na ideologické škále, zjištění a komparaci jejich současné ideologické pozice a současné role ve stranickém systému. Pro splnění tohoto úkolu mi pomůže analýza klíčových faktorů, které ovlivnily transformaci nástupnických komunistických stran a jejich vývoj až do dnešní podoby či analýza primárních pramenů a volebních programů vydaných k posledním parlamentním volbám (roku 2011 v případě Polska, roku 2013 v případě České republiky).

Ve své práci bych pak rovněž chtěla zodpovědět následující otázky. Můžeme českou KSČM a polskou SLD považovat za příklady úspěšně transformovaných nástupnických stran? Jaké byly hlavní příčiny úspěchu, či neúspěchu transformace těchto stran? S kým dané nástupnické strany po roce 1989 navázaly mezinárodní styky a do jakých vstoupily mezinárodních a nadnárodních stranických struktur?

Práce bude rozčleněna do tří větších částí. V první z nich se zaměřím na zpracování teoretického rámce, který bude sloužit jako další východisko pro analýzu a komparaci transformačního procesu nástupnických postkomunistických stran v České republice a Polsku. Nejdříve se budu podrobněji věnovat vymezení samotného pojmu nástupnická strana. Pokusím se vymezit obsah tohoto pojmu a jeho hranice, podle kterých budeme moci snadno určit, které strany pod tento pojem lze zahrnout a které již nikoliv. Dále se zaměřím na definování klíčových faktorů ovlivňujících transformaci nástupnických stran a jejich adaptaci na nové podmínky po pádu komunistického režimu. Těmito klíčovými faktory přitom pro mě budou – charakter předchozího režimu, připravenost stranické elity k proměně strany a akceptace transformace strany členskou základnou, struktura stranické soutěže a historická relevance levice, otázka ekonomické transformace a způsob transformace nástupnických stran. V druhé části své práce se pak zaměřím na samotnou komparaci výše zmíněných faktorů u české KSČM a polské SLD. V třetí části se pak zaměřím zejména

³ Označení postkomunistická strana si zaslouží krátké vysvětlení. Pojmem postkomunistická strana označuje nástupnické strany. Toto označení však nemusí být zcela odpovídající, neboť, jak tvrdí český politolog Jan Holzer (2000: 16-18), se slovo postkomunistický vztahuje ke kterémukoliv jevu či fenoménu v posttotalitních zemích střední a východní Evropy, proto je podle něj označení postkomunistická pouze pro určitou kategorii stran nevhodné. Z tohoto důvodu ve své práci upřednostňuji používání termínu nástupnická strana.

na analýzu a komparaci oficiálních dokumentů a volebních programů těchto stran vydaných k posledním parlamentním volbám (2011 v případě Polska, 2013 v případě České republiky). V této části pro mě přitom budou klíčovými faktory, které budu analyzovat a komparovat - hodnocení minulosti, ekonomika, demokracie, a zapojení strany do mezinárodních struktur. Na základě toho bych se pak v závěru práce měla být schopná dopracovat k hlavnímu cíli této práce, tedy určit transformační posun nástupnických komunistických stran v České republice a Polsku na ideologické škále (pokud k němu vůbec došlo), určit jejich současnou ideologickou pozici a současnou roli ve stranickém systému.

V práci se budu opírat o české i zahraniční prameny dostupné v tištěné i elektronické podobě. V teoretické části práce se budu opírat zejména o práce Ishiyamy (1995, 1999), Bozókiho a Ishiyamy (2002), Kitschelta (1995, 2002), Ziblatta (1998) a Hlouška a Kopečka (2002). V druhé části, v níž se budu zabývat komparací klíčových faktorů ovlivňujících transformaci a jejich adaptaci na nové podmínky po pádu komunistického režimu u české KSČM a polské SLD, se budu opírat zejména o práce Piaseckého (2012), Kunštáta (2013), Wojtasika (2011), Mareše (2002), Kubáta (2010), Vodičku (2007) a dalších. V třetí části, ve které se zaměřím na analýzu a komparaci nejnovějších primárních pramenů a volebních programů KSČM a SLD, pak budu vycházet zejména z dokumentů dostupných na oficiálních internetových stránkách daných stran.

1. Teoretická východiska

1. 1. Pojem nástupnická strana

Klíčovým termínem celé mé práce je termín nástupnická strana – „*successor party*“ nebo také „*post-communist successor party*“, z tohoto důvodu je nesmírně důležité tento termín podrobně vymežit. Jedním z předních autorů, kteří se daným tématem zabývají, je americký politolog John T. Ishiyama, který svými pracemi výrazně ovlivnil většinu autorů zabývajících se danou problematikou, přičemž Ishiyama (1999: 88) definuje nástupnické postkomunistické strany jako hlavní nástupnické formace bývalých vládnoucích monopolistických stran v komunistických režimech, které zdědily podstatnou část materiálních a personálních zdrojů těchto stran. V souvislosti s tím pak Hloušek a Kopeček (2002: 34) upozorňují na fakt, že vazba současné nástupnické strany na bývalou vládnoucí komunistickou státostranu se může u jednotlivých subjektů značně lišit, přičemž v některých systémech může dojít ke konkurenci více stran, u kterých je pak problematicky určitelné, která z nich má tuto vazbu silnější. Někdy může dokonce dojít ke spojení obou těchto faktorů⁴.

Navzdory některým představám o rychlé a úplné politické marginalizaci těchto subjektů se nástupnické strany dokázaly prosadit v prvních demokratických volbách a v mnohých zemích i vytvořit novou vládu. V souvislosti s tím politolog Vojtěch Ripka (2004) poukazuje na dva základní způsoby, kterými se klasické pojetí politologie snaží vysvětlit tyto relativní úspěchy všech nástupnických stran v postkomunistických státech střední a východní Evropy v 90. letech 20. století. První z nich je tzv. vysvětlení interními

⁴ Takovým příkladem může být Slovensko a Ukrajina. Na Slovensku na začátku 90. let 20. století převzala Strana demokratické levice (SDL) po původní Komunistické straně Slovenska (KSS) část organizačních struktur, majetku a členů, ale odmítla její ideologické dědictví a historickou tradici a pokusila se přetransformovat na stranu sociálně demokratickou. Naopak ortodoxní komunistický proud, který transformaci odmítal, obnovil KSS a přihlásil se k jejímu ideologickému dědictví a tradici. Nezískal však prakticky nic z jejího majetku a svoji stranu musel vybudovat nezávisle na strukturách původní KSS. Za těchto okolností je opravdu složité určit, který z těchto subjektů má „větší“ návaznost. Obdobná situace byla i na Ukrajině, kde byly po zákazu Komunistické strany Ukrajiny v roce 1991 vytvořeny dvě nástupnické formace. První z nich byla Socialistická strana Ukrajiny (SPU) a druhá Rolnická strana Ukrajiny (SelPU), přičemž obě v sobě nesly poměrně velkou část ideologického dědictví původní komunistické strany. V roce 1993 na Ukrajině došlo k obnovení Komunistické strany Ukrajiny (KPU), k níž přešla část členů SPU i SelPU. Obě strany však přežily a dokonce hrály v ukrajinském stranickém systému důležitou roli po celá 90. léta 20. století. I v tomto případě je tedy opravdu složité určit, která ze zmíněných stran má onu „větší“ návaznost na původní komunistickou státostranu (Hloušek – Kopeček 2002: 34).

příčinami, které spočívá na organizačních a ideologických úpravách komunistických stran. Tyto úpravy jim pak zajistily dobrou pozici pro soutěž s ostatními politickými subjekty. Druhé je vysvětlení tzv. externími příčinami, které se zaměřuje zejména na charakter politického prostředí postkomunistických zemí a poukazuje především na „nostalgický moment“, který souvisí s reformním úsilím vlád vzešlých z prvních svobodných demokratických voleb.

Současná identita nástupnických stran může být, a podle Hlouška a Kopečka (2002: 13-14) v praxi téměř vždy i je, značně odlišná. Ke vzniku rozdílných identit jednotlivých nástupnických stran v postkomunistických státech střední a východní Evropy došlo v souvislosti s jejich značně odlišným vývojem na přelomu 80. a 90. let 20. století. Ve většině států tak sice trajektorie jejich vývoje shodně začíná určitým formálním ukončením existence původní komunistické strany, jejich další vývoj však v jednotlivých zemích vedl k naprosto odlišným výsledkům. V této souvislosti můžeme mluvit o politické transformaci jednotlivých komunistických stran, která v jednotlivých případech proběhla různě rychle a zasáhla strany do různé hloubky.

Většina nástupnických subjektů směřovala ke změně ze strany komunistické v levicovou stranu sociálně demokratického nebo umírněně socialistického typu, proto se v souvislosti s transformací nástupnických stran někdy také používá termín sociáldemokratizace. Tento proces nebyl ani jednoduchý ani samozřejmý. V podstatě znamenal kromě změny názvu také poměrně razantní ideovou a programovou proměnu spojenou velmi často s organizační modernizací a poměrně zásadní generační obměnou (Cabada – Hloušek – Jurek 2013: 68). Hloušek a Kopeček (2002: 17) k tomuto ještě dodávají, že pro úspěch transformace komunistické strany bylo důležité, aby se strana vyrovnala s vývojem, který západoevropská levice prodělala v předchozích desetiletích⁵. Pomocným a pro nás velmi důležitým měřítkem toho, zda se to jednotlivým stranám podařilo, se stala úspěšnost v navazování mezinárodních styků se západními socialisty a vstup

⁵ Po nárůstu voličské podpory v 60. letech 20. století se v průběhu následujícího desetiletí dostaly sociálně demokratické a socialistické strany ve většině evropských států do hluboké hospodářské krize, která byla doprovázena stoupající nezaměstnaností a rostoucím deficitem státního rozpočtu. Reakcí na to byl nástup neoliberálních vlád a vytlačení sociálních demokratů do opozice. V 90. letech 20. století se proto jednotlivé evropské sociálně demokratické strany uchýlily k transformaci svého programu, díky čemuž jim byl následně umožněn návrat k moci. Sociální demokraté na úkor jistého okleštění státu blahobytu přijali do svých programů celou řadu neoliberálních prvků a kromě toho svůj program rozšířili o další oblasti, přičemž nejčastěji se jednalo o ekologii (Hloušek – Kopeček 2002: 17).

do mezinárodních a nadnárodních stranických struktur, zejména do Socialistické internacionály (SI) a Strany evropských socialistů (PES).

Nutno však říci, že ne u všech nástupnických stran proces transformace uspěl. Dnes tak na jedné straně můžeme vidět nástupnické strany, které v transformačním procesu došly poměrně daleko a svou ideologií se přiblížily k sociálně demokratickým stranám. Na straně druhé pak ovšem vidíme nástupnické strany, které naopak na svoji vlastní transformaci rezignovaly, dodnes si ponechaly převážnou část původní komunistické ideologie a v podstatě nepřerušily historickou kontinuitu s bývalou vládnoucí komunistickou státostranou (Hough 2006: 2). V souvislosti s tím Hloušek a Kopeček (2002: 14) poukazují rovněž na fakt, že některé nástupnické strany ve svém vývoji zůstaly z různých důvodů kdesi v „půli cesty“ nebo je jejich ideová orientace pro nás ne zcela jasná. Tyto strany je pak pro nás poměrně složité zařadit do příslušné stranické rodiny, což je dáno i tím, že hranice stranických rodin nelze zcela přesně vymezit, stejně jako nelze vědecky „změřit“ váhu jednotlivých faktorů, které určují charakter strany. Hloušek a Kopeček (2002: 15) přitom upozorňují, že ne vždy se musí rozhodovat mezi stranickou rodinou komunistických a sociálnědemokratických stran. Jako příklad uvádí ukrajinskou Rolnickou stranu Ukrajiny (SelPU), která sice měla silnou vazbu na původní komunistickou stranu, ale primárně se orientovala na oblast zemědělství. SelPU tak představuje zajímavý případ nástupnické strany stojící na rozhraní komunistické a agrární stranické rodiny.

1. 2. Klíčové faktory ovlivňující ideologickou transformaci nástupnických stran a jejich úspěch ve stranickém systému

Úspěšnost transformace komunistických stran a jejich současná politická relevance byla ovlivněna mnoha různými faktory. V následující části své práce se zaměřím na detailní rozebrání klíčových faktorů, které měly vliv na dnešní podobu nástupnických stran a jejich úspěch ve stranickém systému. Těmito klíčovými faktory přitom pro mě budou – charakter předchozího režimu, připravenost stranické elity k proměně strany a akceptace transformace strany členskou základnou, struktura stranické soutěže a historická relevance levice, otázka transformace ekonomiky a způsob transformace nástupnických stran. Tyto faktory budou následně využity při analýze charakteru jednotlivých stran a jejich vzájemné komparaci.

1. 2. 1. Charakter předchozího režimu

Historicko-politický vývoj konkrétní země a charakter komunistického režimu sehrál bezpochyby velkou roli pro vysvětlení odlišného vývoje jednotlivých nástupnických stran, z tohoto důvodu je pro nás nesmírně důležité si jednotlivé nástupnické strany zasadit do historického a politického vývoje dané země. Ishiyama (1999: 98) dokonce tvrdí, že charakter předchozího režimu v zemích střední a východní Evropy měl zásadní vliv na způsob jejich přechodu k demokracii a ten v těchto zemích následně ovlivnil charakter politiky. V tomto ohledu jde dokonce ještě dál politolog Herbert Kitschelt (2002: 38-39), který klade veliký důraz na období, které v daných zemích komunistickému režimu předcházelo. Podle Kitschelta sehrála předkomunistická společnost spolu s tehdejšími státními uspořádáním důležitou roli pro diverzifikaci komunistických režimů v poststalinistické éře. Předkomunistické a postkomunistické období jsou podle něj spojeny jakýmsi „mostem“, který vede nad érou komunismu. Proto se také Kitschelt zabývá úrovní politické mobilizace obyvatel a fungováním institucí před nástupem komunismu, neboť právě v nich vidí předobraz fungování demokracie po roce 1989. Na význam předkomunistického období klade důraz například i Kunštát (2013: 50), který zdůrazňuje zejména meziválečnou etapu a období druhé světové války, které podle něj měly významný dopad na další vývoj komunistických stran v celém středoevropském prostoru.

Kitschelt (1995: 453) tvrdí, že existují nejméně tři kritéria, podle kterých můžeme komunistické režimy dělit. První kritérium se týká toho, zda existuje soutěž o politický vliv mezi i vně komunistické elity, druhé kritérium souvisí s možností a prostorem pro vyjádření nesouhlasu se stranou a třetím kritériem je pro něj míra funkčnosti byrokracie, čímž má Kitschelt na mysli zejména to, zda je pro byrokracii typická korupce, nepotismus či klientelismus. Na základě těchto kritérií provedl Kitschelt (1995:453-454) typologizaci komunistických režimů a definoval jejich tři základní typy: patrimonální, byrokraticko-autoritářský a národně-akomodační. Patrimonální komunismus zpravidla navazoval na autoritativně řízené společnosti, pro které byla typická absence politického pluralismu, nízká míra soutěživosti uvnitř mocenské elity i racionalisticko-byrokratické profesionalizace⁶. Jednalo se především o země rurálního charakteru, které byly založené na závislosti mezi komunistickými vůdci a jejich podporovateli. Takto etablovaný komunismus klade

⁶ Tím je myšleno, že se tyto režimy více spoléhaly na stranické doktrináře než na profesionálnější a stranicky méně „zocelené“ kádry (Hloušek – Kopeček 2002: 18-19).

velký důraz na demokratický centralismus s přísnou hierarchickou strukturou a klientelistickou sítí. Pro tento typ komunistického režimu je rovněž typické silné potlačování opozice. Opozice je proto velmi slabá, díky čemuž tranzice obvykle prochází přes preventivní stávky vyvolané starými elitami. Komunistické elity preferovaly personalizaci moci, vytváření klientelistických sítí a snažily se odvrátit pozornost od radikální přestavby ekonomických a politických institucí. K tomuto typu komunistickému režimu Kitschelt řadí například Srbsko, Rumunsko, Bulharsko, Rusko, Ukrajinu či Bělorusko.

Podobnými znaky se vyznačuje rovněž byrokraticko-autoritářský režim, který též téměř neumožňoval soutěž uvnitř mocenské elity a artikulaci zájmů, ale na rozdíl od patrimonálního režimu je zde racionalisticko-byrokratické profesionalizace poměrně vysoká. Kitschelt do této kategorie řadí například tehdejší Německou demokratickou republiku, Českou republiku a částečně také Slovensko a Polsko, které ovšem obsahují rovněž prvky národně-akomodačního režimu.

Posledním typem komunistického režimu, který Kitschelt ve své práci rozlišuje, je režim národně-akomodační. Pro tento typ režimu bylo typické povolání soutěže uvnitř mocenské elity a stejně tak i prosazování vlastních zájmů. Objevuje se zde silná pozice církve a politicky uvědomělá střední vrstva. Národně-akomodační režim si chtěl udržet svou národní autonomii, proto se snažil omezit vliv přicházející ze Sovětského svazu a hledal vlastní cestu prosazování komunismu na svém území. V tomto typu režimu byl rozšířen byrokratický profesionalismus, i když ne v takové míře jako v byrokraticko-autoritářských režimech. Jako příklad Kitschelt uvádí Maďarsko, Slovinsko a Chorvatsko a částečně také tři pobaltské republiky – Estonsko, Lotyšsko a Litvu, které ovšem díky tomu, že byly součástí Sovětského svazu, představují hraniční případ mezi režimem národně-akomodačním a patrimonálním.

Kitschelt (2002: 27-28) tvrdí, že s typem komunistického režimu úzce souvisí i chování komunistických elit v posledních letech před pádem komunismu. Stranické vedení se podle něj adaptovalo na měnící se podmínky 80. let 20. století v každém typu režimu různě. V byrokraticko-autoritářském režimu nemělo stranické vedení dostatečnou autoritu a důvěryhodnost k provádění reforem, proto zastávaly ortodoxní nebo pouze velmi omezené reformní pozice. Velice podobně na tom byly rovněž elity v patrimonálních režimech, které pochopily, že díky konzervativnímu nekomunistickému či velmi mírně reformnímu programu se mohou udržet u moci. Hlavní příčinou byla na jedné straně velmi slabá protržní opozice

a na druhé straně vysoká podpora velmi konzervativních komunistů. Naopak tomu bylo v případě národně-konsenzuálních režimů, kde stranické vedení prosazovalo postupné politické a ekonomické reformy a počítalo s jejich všeobecnou podporou, díky čemuž samo sebe identifikovalo jako hlavní reformní sílu.

Někteří autoři zabývající se tímto tématem šli dokonce ještě mnohem dál než Kitscheltova typologie a poukazovali na význam a specifičnost jednotlivých nástupnických stran (Hloušek – Kopeček 2002: 20). Významný maďarský politolog Atilla Ágh tak například ve své práci o Maďarské socialistické straně (MSzP) přišel s předpokladem, že můžeme nalézt určité spojení mezi stupněm liberálnosti předchozího režimu a adaptačním úspěchem nástupnické strany. Ágh přitom vycházel z premisy, že nástupnické strany, které se vyvinuly v režimech, které umožňovaly určitou artikulaci zájmů a omezenou vnitřní soutěž, se budou schopny lépe adaptovat na nové soutěživé podmínky a budou úspěšnější než strany, které se vyvinuly v méně liberálních režimech (Ágh 1995: 492).

Podle polského politologa Jerzego Wiatra měly pro pozdější reformu nástupnických stran v České republice, Slovensku, Polsku a Maďarsku velký význam revizionistické tendence v rámci vládnoucích komunistických stran, které se v těchto zemích objevovaly v různých obdobích starého komunistického režimu (Jerzy Wiatr cit. dle Hloušek a Kopeček 2002: 21). To však rozhodně neznamená, že bychom podobné reformní proudy nemohli nalézt rovněž v jiných státech východního bloku, nicméně v oněch výše zmíněných státech měly největší význam. Při bližším pohledu zjistíme, že se zde v rámci monopolní komunistické strany delší dobu prosazovaly politické proudy či přímo frakce nazývané revizionistické či reformátorské, které nesouhlasily se sovětským modelem socialismu v té podobě, v jaké byl středoevropským zemím vnucen Stalinem. Nutno říci, že se od sebe jednotlivé revizionistické proudy silně lišily, přičemž i v rámci jednotlivých zemí procházely rozsáhlým vývojem. I přesto však můžeme vysledovat určité společné rysy. V první řadě to byla snaha dát socialismu více humánní charakter a rehabilitovat problematiku práv a svobod člověka. V oblasti ekonomiky bylo cílem revizionistů uvolnit model centrálně plánovaného hospodářství a prosadit zavedení určitých tržních prvků. V oblasti zahraniční politiky usilovali o obnovení suverenity svých států a zrovnoprávnění jejich postavení v rámci východního bloku. V oblasti řízení státu chtěli demokratizovat styl řízení a vztahy ve straně,

což ovšem v žádném případě neznamenalo, že by revizionisté rezignovali na mocenský monopol strany⁷ (Hloušek – Kopeček 2002: 21-22).

Reformátorské proudy ve straně však v soupeření s konzervativním křídlem ve straně vždy prohrály. Podle Wiatra se tak dělo v důsledku společného působení dvou faktorů. Za prvé díky tomu, že návrhy reformistů byly na to, aby je strana jako celek akceptovala, příliš radikální a naopak příliš umírněné na to, aby se mohly stát základem nějakého masového hnutí. Druhým faktorem pak byl fakt, že až do druhé poloviny 80. let 20. století existoval silný sovětský tlak, který vedl k tomu, že i když se reformátorům podařilo získat většinu strany, Sovětský svaz v této části Evropy nepřipustil žádné zásadní změny. Někdy tomu tak bylo i za cenu tvrdého zásahu (Jerzy Wiatr cit. dle Hloušek a Kopeček 2002: 22-23).

1. 2. 2. Přípravenost stranické elity k proměně strany a akceptace transformace strany členskou základnou

Ve státech střední a východní Evropy se na sklonku 80. let 20. století rozhořela soutěž o vedení komunistické strany, která rovněž ovlivnila následnou podobu nástupnických stran (Hloušek a Kopeček 2002: 24). V souvislosti s tím Ishiyama (1999:89) tvrdí, že stupeň adaptace strany na nové podmínky závisel právě na připravenosti stranické elity k proměně strany a akceptaci transformace strany členskou základnou. Jinými slovy tak můžeme říci, že komu se podařilo v boji o vedení strany zvítězit, ten určil cestu a rychlost transformace strany.

Americký politolog Samuel Huntington (1991: 588-589) při své analýze přechodu k demokracii rozlišuje uvnitř komunistických stran tři skupiny politických elit, které se od sebe navzájem liší svým názorem na demokratickou tranzici. Jsou to odpůrci změn (*standpatters*), liberální reformátoři (*liberal reformers*)⁸ a demokratičtí reformátoři (*democratic reformers*). Proti nim pak podle Huntingtona stojí opozice, která je rozdělena do dvou táborů – umírněného (*democratic moderates*) a radikálního (*revolutionary extremist*). Reformátoři a odpůrci změn se snaží, aby byl vliv opozice co nejmenší, rozděluje je však

⁷ Určitou výjimku můžeme nalézt v Polsku na konci 80. let 20. století, kdy se v rámci strany přechodně objevily návrhy rezignovat na mocenský monopol strany. Krize režimu byla nakonec na čas vyřešena nastolením válečného stavu v roce 1981 (Hloušek – Kopeček 2002: 20).

⁸ Tato skupina v rámci komunistické strany byla již podrobněji zmíněna při zmínce o polském politologovi Jerzy Wiatru (viz výše).

postoj ohledně liberalizace a demokratizace. Určitý společný zájem podle Huntingtona existuje také mezi reformátory a umírněnými, což je zájem na demokracii, již se však neshodnou v tom, jakými prostředky by jí mělo být dosaženo a jak následně rozdělit moc ve státě. Odpůrci změn a radikální opozice zas mají společný zájem na oslabení demokratických skupin, čímž se myslí reformátory a umírněnou opozici, neshodnou se však na tom, kdo by měl získat moc ve státě.

Odpůrci reforem primárně inklinují k zachování statu quo bez možnosti revize. Liberální reformisté naopak podporují restrukturalizaci strany ve smyslu vnitřní liberalizace a nikoli v tom smyslu, aby se strana otevřela svobodným volbám. Demokratičtí reformisté pak na rozdíl od předchozích dvou skupin naprosto odmítají marxismus-leninismus, diktaturu proletariátu i demokratický centralismus. Jejich hlavním cílem je transformace strany v sociálně demokratické uskupení, které se zapojí do svobodné demokratické soutěže politických stran. Podle Huntingtona tak úspěch transformace komunistických stran závisí na schopnosti liberálních a demokratických reformistů čelit antidemokratické skupině uvnitř strany, která reformy odmítá. K tomuto však následně Anna Grzymala-Busse (2002: 72) poznamenává, že dané kategorie nejsou pevně ohraničené a mnoho členů stranického vedení je možné zařadit do více kategorií.

V souvislosti s tím můžeme říci, že na sklonku 80. let 20. století byly na reformu strany nejlépe připraveny stranické elity u většiny národně-konsensuálních komunistických režimů, ve kterých převládlo reformistické křídlo. Perestrojkově orientovaní straničtí funkcionáři většinou mladší generace si byli vědomi nutnosti reformy nejen společnosti a ekonomiky, ale i monopolistické komunistické strany. Ve stranické hierarchii šplhali lidé s liberální orientací, přičemž často šlo o lidi s ekonomickým vzděláním nabytým na západních univerzitách, kteří se vyznačovali pragmatickými či technokratickými názory. Na konci existence komunistických režimů si tito lidé byli jasně vědomi, že do změněných podmínek soutěživého politického prostředí je třeba stranu adaptovat tak, aby měla co největší šanci přežít a participovat na politické moci. Mezi řadovými členy strany se našlo dost lidí, kteří byli ochotni reformu podpořit a akceptovat i vyloučení nejvíce zkompromitovaných členů (Hloušek – Kopeček 2002: 24).

Jiná situace pak byla v patrimoniálních komunistických režimech, kde díky neexistenci respektive slabosti reformního křídla ve vedení strany byla adaptace na nové

podmínky mnohem složitější. Konzervativnímu křídlu se zpravidla podařilo udržet si svou převahu ve straně až do pádu starého režimu. V nových podmínkách, na něž strana nebyla připravena, se pak ocitla značně bezradná. K tomu navíc v mnohých případech došlo k zákazu monopolistických komunistických stran. Výsledkem byla situace, kdy byly narychlo zakládány nové nástupnické strany s nepřipravenými stranickými elitami, které o transformaci příliš neuvažovaly a které se spíše v mnoha ohledech snažily obnovit v nějaké formě zakázanou stranickou identitu (Hloušek – Kopeček 2002: 25).

Do jisté míry analogicky jako u patrimoniálních komunistických režimů se vyvíjela situace i u většiny byrokraticko-autoritářských režimů. Na začátku 90. let 20. století se načas v čele strany prosadili lidé s reformně orientovanými názory a vnějškově deklarovali změnu ideové orientace. Zásadní posun směrem k sociální demokracii však tyto strany neproděly, neboť se dědictví stranických předchůdců, jejichž ortodoxní vedení striktně dbalo na ideologickou marxisticko-leninskou rigiditu členstva, ukázalo jako obrovská zátěž, se kterou se tyto strany po změně režimu nebyly schopny vypořádat. Stranu tak poměrně brzy opustila ta část členstva, pro kterou byly ideologické otázky pouze vnější manifestací loajality, a zůstalo pouze převážně ortodoxní tvrdé jádro strany. Převaha ortodoxního křídla následně zapříčinila téměř úplnou izolaci strany ve stranickém systému (Hloušek – Kopeček 2002: 26-27).

1. 2. 3. Struktura stranické soutěže a historická relevance levice

Po pádu svého monopolu se komunistická strana musela, pokud si chtěla zajistit politický úspěch a návrat k podílu na výkonné moci, vypořádat s novým konkurenčním prostředím politických stran, což ji postavilo před otázku, jakým způsobem se transformovat ze strany vládnoucí na stranu soutěžící ve volbách (Ishiyama 1995: 154; Ripka 2004). Proto můžeme bez pochyb zařadit strukturu stranické soutěže mezi faktory, které ovlivnily transformaci nástupnických stran. V souvislosti s tím je pak pro nás klíčová otázka, zda v dané zemi existovaly životaschopné levicové alternativy, které s nástupnickou stranou soutěžily o přízeň voličů ve volbách. Pokud v některých zemích střední a východní Evropy taková alternativa reálně existovala, tak záleželo na síle a taktice jednotlivých nástupnických stran do jaké pozice se postavily (Hloušek – Kopeček 2002: 27; Ishiyama 1995: 154).

Otázka historické relevance levice sice nehrála v otázce transformace nástupnických stran tak velkou roli jako výše popsané faktory, ale v procesu transformace bez pochyby měla

svůj význam, proto by nebylo správné ji v dané práci zcela vynechat. Události, které se ve státech střední a východní Evropy staly na přelomu 80. a 90. let 20. století, způsobily, i když do značné míry omezené, obnovení významu starých štěpících linií (*cleavages*), přičemž pro levicové strany bylo důležité zejména postupné obnovení štěpící linie vlastníci kontra pracující neboli zaměstnavatelé kontra zaměstnanci. Její vznik je spojen s rozvojem kapitalismu, který proti sobě postavil zájmy kapitalistického podnikání a námezdně pracujících. V souvislosti s tím je pak nutno připomenout, že většina společností střední a východní Evropy měla před nastolením komunistického režimu zemědělský charakter nebo v lepším případě zemědělsko-průmyslový charakter (Hloušek 2002: 399- 400; Hloušek – Kopeček 2002:27). Ojedinělou výjimkou byly české země a území pozdější NDR, i zde však byla oproti ostatním tradičním rokkanovským konfliktním liniím linie vlastníci versus pracující relativně podprezentována ve srovnání se západní Evropou. Zemědělské komunity přitom tradičně tíhly ke konzervatismu, což se přirozeně odráželo v menší podpoře socialistické levice. V souvislosti s tím byla levice ve středovýchodní Evropě obecně slabší než v Evropě západní. Pokud se v zemích střední a východní Evropy ve zmíněném období podíváme na výsledky voleb⁹, zjistíme, že na tom s podporou byli nejlépe asi sociální demokraté v Československu, Polsku, na Litvě a snad ještě v Maďarsku, později také ještě v NDR. Silnější komunistické strany, s výjimkou Československa a území pozdější NDR, v této době prakticky absentovaly, přičemž tady je nutné připomenout fakt, že ve většině států střední a východní Evropy v meziválečném období došlo k jejich přechodnému či trvalému zákazu. Na tomto základě se dá při pohledu na volební výsledky levicových stran v 90. letech 20. století s jistou rezervou konstatovat, že tam, kde byla levice úspěšná před nástupem komunistického režimu, je úspěšná i nyní. Až na ojedinělou výjimku - Českou republiku - se přitom jako hlavní síla na levé straně politického spektra prosadily právě nástupnické komunistické strany. Nepotvrdily se tak vize, které převažovaly v 90. letech 20. století a které předpokládaly, že se hlavní silou v levé části vytvářejících se stranických spekter v zemích střední a východní Evropy stanou obnovené „historické“ sociálně demokratické strany (Hloušek – Kopeček 2002: 10, 27-28).

⁹ V potaz přitom můžeme brát pouze výsledky demokratických voleb, ze srovnání je proto vyloučen prakticky celý prostor Sovětského svazu s výjimkou Pobaltí a většina balkánských zemí.

1. 2. 4. Otázka transformace ekonomiky po roce 1989

Nástupnické postkomunistické strany v zemích střední a východní Evropy se po pádu starého komunistického režimu musely vypořádat s vlastními problémy a najít si cestu v novém politickém uspořádání. Kromě toho však byly tyto strany rovněž nuceny reagovat na vnější vlivy, vůči nimž bylo nezbytné zaujmout určitý postoj. V 90. letech 20. století byla jednou z nejaktuálnějších otázek transformace ekonomiky a její další směřování. Přejít od socialistického systému založeného na centrálním plánování a kolektivním vlastnictví ke kapitalistickému systému založenému na tržní koordinaci a soukromém vlastnictví způsobil v zemích střední a východní Evropy zhoršení ekonomické situace těchto zemí (Holman 2000: 5; Ziblatt 1998: 122). V souvislosti s tím pak Geoffrey Evans a Stephen Whitefield (1995: 565) upozorňují na fakt, že čím byl přechod k tržnímu hospodářství pro danou postkomunistickou zemi těžší, tím větší podporou se nástupnická postkomunistická strana v zemi těšila.

Obyvatelé zemí střední a východní Evropy doufali, že s příchodem kapitalismu nastane prosperita. Místo toho však přišel ekonomický propad. Nástupnické komunistické strany se při zhoršujících se ekonomických podmínkách v 90. letech 20. století stavěly do role stabilizátorů situace. Podpora nástupnických stran ve většině postkomunistických zemí stoupala, neboť v nich lidé viděli stabilitu a jistotu, kterou pro ně představoval právě starý komunistický režim (Ziblatt 1998: 122).

1. 2. 5. Způsob transformace nástupnických stran

Základní motivací změn uvnitř komunistických státostran zemí střední a východní Evropy po pádu jejich monopolu bylo zajištění politického úspěchu, tedy návratu k podílu na výkonné moci. V souvislosti s tím muselo stranické vedení strany vyřešit otázku, jak se adaptovat na novou politickou situaci a nové podmínky politické soutěže, tedy jakým způsobem stranu transformovat (Ripka 2004). Většina autorů, kteří se daným tématem zabývají, svou pozornost většinou věnuje prvním létům tranzice, přičemž úspěšnost transformace komunistické strany konfrontuje s výsledkem z prvních svobodných demokratických voleb, a poté na období let 1992-1996, kdy v případě některých stran začalo docházet ke změnám jejich identity (Ziblatt 1998: 121-122). Strategiemi adaptace se zabýval politolog Daniel Ziblatt, který na příkladu Maďarska a východního Německa definoval celkem dvě základní adaptační strategie nástupnických postkomunistických stran, přičemž

se nesnaží spojovat úspěch transformace s tím, jak dalece se strany sociáldemokratizovaly. Ukazuje, že obě strategie mohou být cestou k příznivému volebnímu výsledku (Ziballatt 1998: 135).

První ze Ziballattových adaptačních strategií nástupnických stran je tzv. strategie návrat k levici (*leftist-retreat*), která se projevila u stran, které se drží své marxistické tradice, odmítají volný trh a brání se před západním vlivem. Tyto strany se většinou staly antisystémovými¹⁰ a zůstávaly tak v opozici vůči vládě. Ziballatt mezi tyto strany řadí například Komunistickou stranu Čech a Moravy (KSČM) nebo německou Stranu demokratického socialismu (PDS). Druhou adaptační strategií nástupnických stran, kterou Ziballatt ve své práci uvádí, je tzv. strategie pragmatických reforem (*pragmatic-reform*). Tato strategie je charakteristická pro strany, které se zřekly dogmatického marxismu a pokusily se redefinovat svou identitu jako sociálně demokratickou (Ziballatt 1998: 135-136). Ziballatt mezi tyto strany řadí například Maďarskou socialistickou stranu (MSZP). Tyto dvě základní Ziballattovy adaptační strategie nástupnických stran následně rozšířil Bozóki a Ishiyama o tzv. národně patriotickou strategii (*national patriotic*). Tato strategie se v mnohém podobá strategii *leftist-retreat*, tyto strany rovněž odmítají volný trh a hlásí se k marxisticko-leninistické tradici. Tyto aspekty pak tyto strany spojují s moderním nacionalismem, jehož forma je ve východní Evropě historicky antikapitalistická a antizápadní. I když je v zájmu těchto stran změnit svou identitu, nejsou u nich žádné tendence směřovat k sociálně demokratickému charakteru. Bozóki a Ishiyama pak jako příklad těchto stran uvádějí například Komunistickou stranu Ruské Federace (KPRF) nebo Sociálně demokratickou stranu Rumunska (PSD) (Bozóki – Ishiyama 2002: 5-6).

Na toto rozdělení Bozóki a Ishiyama dále navazují a rozlišují dvě hlavní dimenze v rámci kategorizace adaptační strategie nástupnických stran. V první dimenzi autoři posuzují, do jaké míry se strany posunuly směrem od rodiny komunistických stran k rodině stran sociálně demokratickým (socialistickým). Na základě toho pak autoři nástupnické strany rozdělují na strany transformované a strany netransformované. V druhé dimenzi pak autoři hodnotí posun nástupnických stran od internacionalismu k nacionalismu. U této dimenze pak autoři hodnotí, zda nástupnické strany do svého typicky levicového programu přijaly

¹⁰ Jako antisystémovou označujeme stranu, která stojí ve fundamentální opozici vůči stávajícímu politickému režimu, přičemž odmítá jeho strukturu, pravidla hry i normativní základy, a navíc proti němu aktivně vystupuje (Cabada 2007a: 29).

pravicové tendence v podobě důrazu na nacionalismus a antizápadních prvků. Podle toho pak nástupnické strany rozlišují na přeměněné a nepřeměněné. V příloze č. 1 je tato teorie přehledně shrnuta v tabulce (Bozóki – Ishiyama 2002: 7).

2. Komparace vybraných nástupnických stran

2. 1. Charakter předchozího režimu

2. 1. 1. Postavení komunistické strany před a po druhé světové válce a její nástup k moci

Komunistická strana Československa (KSČ) vznikla v roce 1921 z levicově radikálního křídla Československé sociálně demokratické strany dělnické (ČSDSD) jako jedna z posledních komunistických stran v Evropě. Po celou dobu existence první Československé republiky se přitom KSČ těšila poměrně značné voličské podpoře i přízni kulturních a společenských elit a patřila tak k nejsilnějším politickým stranám v Československu (Kunštát 2013: 50; Vodička 2007: 55).

KSČ se následně podařilo udržet kontinuitu své existence i přes období druhé světové války, kdy byla strana nucena se uchýlit do ilegality, neboť úředně byla její činnost v českých zemích zastavena. Značná část vedení KSČ pak toto období přestála v moskevském exilu, kde byly vypracovány hlavní programové zásady, stejně jako hlavní linie pro poválečnou politiku strany (Kunštát 2013: 50; Vodička 2007: 55).

V euforii po osvobození Československa sovětskou armádou rostl velmi rychle reálný politický vliv i počet členů strany. Na jaře roku 1946 se pak KSČ dostala k moci na základě voleb, které můžeme přinejlepším označit jako polosoutěživé. Na základě jednání mezi exilovými centry a na základě dohod Košického vládního programu byly tyto volby limitovány neexistencí standardní opozice, neboť vytvořený systém Národní fronty uzavřel přístup k moci některým předválečným stranám. Ze soutěže tak byla vyloučena zejména agrární strana, národní demokraté, strana živnostníků a některé menší pravicové subjekty. KSČ se sice v daných volbách nepodařilo získat kýženou parlamentní většinu, i tak se jí však podařilo v nově vytvořené československé vládě obsadit klíčové exekutivní i legislativní posty, což jí umožnilo přípravu na kompletní převzetí moci ve státě, kterého se KSČ dočkala na začátku roku 1948 (Kunštát 2013: 51-52; Vodička 2007: 56).

V případě Polska pak byla situace zcela odlišná, neboť v polských podmínkách měli komunisté jen omezenou důležitost jak v předválečné politice tzv. druhé Polské republiky, tak i v hnutí odporu během druhé světové války (Kunštát 2013: 50). V roce 1918 v Polsku vznikla, jako jedna z prvních komunistických stran v Evropě, Komunistická dělnická strana Polska (KPRP), která byla následně v roce 1925 přejmenována na Komunistickou stranu Polska (KPP). Mezi lety 1937-1938 bylo na rozkaz Stalina popraveno či uvězněno na pět tisíc členů této strany a v roce 1938 pak byla KPP Kominternou rozpuštěna (Drabik 2012).

V roce 1942 byla v okupovaném Polsku za podpory Stalina založena nová komunistická strana – Polská dělnická strana (PPR). V roce 1943 pak Stalin spolu s PPR iniciovali vznik Polské národní rady (*Krajowa Rada Narodowa*), která sdružovala prosovětské a prokomunistické strany a uskupení, přičemž účast ostatních stran byla vyloučena. Navzdory tomu, že v dané době již existovala legální exilová vláda v Londýně, jmenovala nově zřízená rada členy nového výkonného orgánu, který nesl název Polský výbor národního osvobození. Polský výbor národního osvobození (*Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego*) později významně figuroval při přebírání moci nad Sověty osvobozeným územím a exilové nekomunistické elity již nestačily proti tomuto směřování zasáhnout. Můžeme tak říci, že Polsku byla prosovětská orientace předurčena ještě před koncem druhé světové války (Staar 1958: 200).

V roce 1945 v Polsku vzniká prozatímní vláda národní jednoty, která měla na základě dohod podepsaných na jaltské konferenci v zemi co možná nejdříve vypsát parlamentní volby. Tato situace však pro PPR nebyla vůbec přijatelná. PPR proto musela buď použít nějaký politický nástroj, který by ji legalizoval, nebo se snažit volby na co možná nejdelší dobu oddálit, což by jí přineslo dostatek času na posílení své pozice v zemi. V podstatě se postupně stalo obojí. V roce 1946 v Polsku proběhlo referendum, které bylo součástí komunistické taktiky na oddálení voleb. To dokazuje i fakt, že se referendum skládalo ze tří otázek (nové ustanovení západních hranic, sociálně-ekonomické reformy a zrušení senátu), o kterých panovala obecná shoda. Nutno říci, že celé referendum proběhlo v atmosféře strachu a zastrasování funkcionářů opoziční Polské lidové strany (PSL) a navíc došlo k zfalšování výsledků referenda. V roce 1947 pak v Polsku proběhly parlamentní volby, které byly rovněž zmanipulovány ve prospěch PPR. Ta před volbami utvořila koalici, která nesla oficiální název „Volební blok demokratických stran a odborových svazů“, která dle jasně zfalšovaných výsledků získala 80,1 % hlasů. V roce 1948 pak došlo ke sloučení PPR a Polské socialistické

strany (PPS), čímž vznikla Polská sjednocená dělnická strana (PZPR), která v Polsku vládla až do pádu komunistického režimu v roce 1989 (Kubát 2006b: 93-96; Staar 1958: 204-205).

2. 1. 2. Revizionistické tendence uvnitř komunistického režimu

KSČ byla jako masová strana sociálně a ideologicky komplikovaným organismem. Jasně zřetelný protiklad mezi proklamovanými ideály a domyšlivými i bezohlednými metodami politiky KSČ v 50. letech 20. století byl zdrojem napětí uvnitř strany. Toto napětí se pak zřetelně projevilo po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, na kterém Chruščov kritizoval předchozí kult Stalina. Vedení KSČ se sice zprvu navenek podařilo umlčet kritiku a odvrátit tendence k reformám, pod povrchem však tyto proudy uvnitř strany i nadále existovaly (Vodička 2007: 60).

Na začátku 60. let 20. století zažila Československá socialistická republika ekonomický pokles. Řešení ekonomických problémů si vynutilo pozvolné schvalování liberalizačních opatření veřejného života a schválení národohospodářských reforem, které byly ekonomy požadovány již delší dobu. Postupná demokratizace veřejného života se projevila zmírněním cenzury a ústupky v tzv. kádrové politice. Začaly se tisknout knihy dosud zakazovaných západních autorů, stejně jako základní díla různých vědních oborů, které komunisté donedávna označovali jako „buržoazní pavědu“. Veřejnost stále více kritizovala nedávnou československou minulost a na povrch začaly vyplouvat do té doby zakazovaná témata, jakými byla například první republika, českoslovenští legionáři či komunistické zločiny z 50. let 20. století (Pernes 2004: 281).

Hlasy, které požadovaly revizi politických procesů z první poloviny 50. let 20. století, se začaly postupně objevovat rovněž uvnitř samotné KSČ. V roce 1967 pak došlo k otevřenému konfliktu mezi prvním tajemníkem KSČ Antonínem Novotným a prvním tajemníkem Komunistické strany Slovenska (KSS) Alexandrem Dubčekem. V lednu 1968 Novotný odstoupil a Dubček byl zvolen do čela strany. Poté následoval poměrně razantní politický vývoj, který proběhl nejprve ve straně, ale záhy zasáhl celou československou společnost. Politické a hospodářské reformy roku 1968 pak do dějin vešly pod označením pražské jaro (Vodička 2007: 60).

Nutno říci, že reformní síly v KSČ, které se pokusily přeměnit tuhý stalinský model v „socialismus s lidskou tvář“, měly sympatie i podporu poměrně velké části tehdejší československé společnosti. Reformní představy, které zahrnovaly přestavbu státu,

společnosti, stejně jako komunistické strany, byly představeny v dubnu 1968 v Akčním programu strany, který v sobě v podstatě formuloval totožné reformní představy, které o dvacet let později, poté co se k moci v Sovětském svazu dostal Michail Gorbačov, obsahovala sovětská perestrojka. V průběhu uskutečňování reformu pražského jara se přesouval mocenský vliv jak v komunistické straně a jejích vedoucích orgánech, tak rovněž v hospodářství a ve společenských a kulturních organizacích ve prospěch reformních sil (Vodička 2007: 61).

Reformní proces v Československu byl po pouhých pěti měsících od svého začátku předčasně zastaven vstupem vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 a následnou vojenskou okupací. Na jaře roku 1969 pak byla téměř všechna schválená reformní opatření vzata zpět a Dubček byl přinucen k odstoupení z funkce šéfa strany. Po personální změně v čele strany pak v Československu začala být uplatňována tvrdá politika „normalizace a konsolidace“. V souvislosti s tím došlo na začátku 70. let 20. století uvnitř KSČ k masovým čistkám. Z KSČ bylo vyloučeno půl milionu členů strany, kteří byli hnací silou ideologických a politických reformů v československé společnosti. Vyloučení lidé museli odstoupit z vedoucích pozic. Pracovníci kultury, spisovatelé, žurnalisté a vědci byli potrestáni zákazem výkonu své činnosti. Potrestány přitom byly i děti vyloučených členů strany, kterým nebylo umožněno získat středoškolské vzdělání, a už vůbec ne studovat na vysoké škole. Konzervativní křídlo komunistické strany pak v Československu vládlo až do pádu komunistického režimu a zarputile se po celou dobu bránilo jakékoli liberalizaci režimu (Vodička 2007: 61-62).

Po úmrtí stalinistického předsedy vlády a současně generálního tajemníka komunistické strany Bolesława Bieruta těsně po skončení historického XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v březnu 1956 nastalo v Polsku krátké období, kdy polská společnost doufala v uskutečnění reformů. V červnu téhož roku pak ve Stalinových závodech v Poznani došlo k otevřenému dělnickému povstání, které bylo vyvolané nespokojeností dělníků s nízkými mzdami, nízkou životní úrovní a obecně špatnou ekonomickou politikou v zemi. Poznaňské povstání bylo krvavě potlačeno, bylo však předešlou k destabilizaci Polska a nástupu vlády Władysława Gomułki, od něhož reformisté očekávali nastolení změn, kterých se následně skutečně dočkali, i když nutno říci, že ne natrvalo a rozhodně ne všech (Krzeminski 2014; Paczkowski 2000: 183).

Zpočátku byl Władysław Gomułka ve společnosti, která ho vnímala jako oběť stalinistického teroru a člověka, který najde svébytnou polskou cestu k socialismu bez bezprostřední závislosti na Sovětském svazu, velmi oblíbený. Polsko pod jeho vedením hledalo cestu k liberalizaci režimu a ekonomickému oživení země. Došlo k zmírnění cenzury, zastavení kolektivizace polského zemědělství, faktickému uznání nezávislého postavení církve či rehabilitaci některých vězňů. Díky těmto opatřením bylo Polsko v dané době považováno za nejsvobodnější zemi ve východním bloku (Krzeminski 2014; Nowak 1996: 530; Paczkowski 2000: 183).

Změna pak nastala v 60. letech 20. století, kdy Gomułkova vláda začala ustupovat od hospodářských reforem a naopak stále více projevovala své konzervativní tendence, které souvisely s Gomułkovou obavou masové podpory občanů, která by ho mohla zatlačit k řešení, s nimiž by nesouhlasil, a která by mohla vyvolat tvrdou vojenskou reakci ze strany Sovětského svazu. V 60. letech 20. století tak komunistická strana vykonávala tuhý dozor nad společenským životem a cenzura a represe do značné míry eliminovaly nezávislé názory v kultuře, intelektuálních kruzích i na vysokých školách (Řezník 2002: 197-198). Nemůžeme však říci, že by události z roku 1956 byly zcela promarněny. Komunistické vedení strany se v Polsku už nevrátilo ke kolektivizaci zemědělství, plné kontrole nad církví ani požadavku naprosté podřízenosti intelektuálů. Rok 1956 se tak v Polsku stal důležitým mezníkem pro pozdější vývoj a vznik hnutí Solidarity v roce 1980 a následující pád komunistického režimu o devět let později (Nowak 1996: 534).

Po studentských protestech v březnu 1968 a krvavě potlačených dělnických nepokojích v prosinci 1970 byl Władysław Gomułka v čele strany nahrazen Edwardem Gierkiem. Za Gierka pak Polsko zažívalo pozvolné uvolňování poměrů a navazování vztahů se Západem, ale nerezignuje na principy socialismu. Po nástupu do funkce Gierek slíbil provedení ekonomických reforem, které měly zlepšit hospodářskou situaci a zvýšit životní úroveň obyvatel. Začal proto realizovat poměrně velkorysý program modernizace polského hospodářství a zvýšil dostupnost spotřebního zboží. To vše za cenu půjček ze zahraničí, díky čemuž došlo k prudkému zadlužení země. Na konci 70. let 20. století se pak Polsko řítilo do hospodářské krize a vládnoucí režim byl nucen přijmout silně nepopulární opatření. Jejich důsledkem byla série dělnických stávek, které se šířily po celé zemi. V souvislosti s danými událostmi byl Gierek nucen uznat existenci Nezávislého samosprávného odborového svazu

Solidarita a zaručit v zemi právo na stávkou. Krátce nato byl Gierek zbaven veškeré své politické moci v zemi (Durman 1998: 218).

Na začátku 80. let 20. století Polsko procházelo hlubokou krizí režimu a právě v tomto období se v rámci vládnoucí strany přechodně objevily návrhy rezignovat na mocenský monopol. V roce 1981 se stal novým předsedou vlády generál Wojciech Jaruzelski, který v prosinci téhož roku provedl nečekaný krok, kdy v zemi vyhlásil válečný stav (*stan wojenny*), čímž byla krize režimu na čas vyřešena. Podobné požadavky se pak mezi revizionisty v Polsku neobjevily až do zahájení vyjednávání s opozicí v roce 1988 (Hloušek – Kopeček 2002: 22). Za válečného stavu panoval v Polsku svého druhu režim osobní moci Jaruzelského a jeho nejbližších. Válečný stav byl v Polsku odvolán až o dva roky později v roce 1983 (Wandycz 1998: 247). V dané době byla PZPR prakticky v rozkladu. Během krize v letech 1980-1981 a za dobu trvání výjimečného stavu přišla PZPR asi o milion svých členů. Jaruzelski ji proto musel začít postupně obnovovat. V roce 1986 se pak členská základna strany ustálila na čísle 2,1 milionu členů (Dudek 2010: 46). V rámci PZPR působily různé názorové proudy, z nichž mnohé se daly označit za „liberální“ či „demokratické“ a jeden dokonce za „sociálně demokratický“. Jejich tradice byla spjata s událostmi začátku 80. let 20. století, ale mnohdy sahala až do poloviny 50. let 20. století. Důležité přitom bylo, že reformně naladěni lidé se nacházeli přímo ve vedení strany, to totiž napomohlo reformnímu křídlu, aby se na konci 80. let 20. století v rámci strany mohlo prosadit (Kopeček 2001).

2. 1. 3. Míra represe a možnosti opozice na konci 80. let 20. století

Pluralita byla v Československu od konce 80. let 20. století značně omezena. Oficiálně uznané společenské organizace mohly působit pouze v rámci Národní fronty jako pouhé satelity KSČ. Určitá opozice vůči komunistickému režimu však v Československu přece jen existovala, byl jím tzv. disent reprezentovaný zvláště Chartou 77¹¹. Disent až do konce 80. let 20. století představoval spíše intelektuální než politickou alternativu (Civín 2005).

¹¹ Charta 77 byla myšlenkově velmi širokým hnutím, v němž se do opozice vůči normalizačnímu režimu postavili bývalí vysocí komunističtí a státní funkcionáři z doby pražského jara, levicová marxistická opozice, intelektuálové, spisovatelé a představitelé křesťanských církví. Všechny tyto skupiny spojovala myšlenka nutnosti odporu vůči zločinnému režimu. Za své aktivity byli signatáři často trestáni v různých vykonstruovaných soudních procesech často až mnohaletými tresty odnětí svobody (Vodička 2007: 84).

Mezi lety 1988-1989 se v československé společnosti začaly projevovat první zárodky nespokojenosti části obyvatelstva a aktivity opozice. Takřka všechny sociální vrstvy, profesní a zájmové skupiny, dělníci i pracující inteligence, rodiny i jednotlivci, ti dole i ti nahoře měli zájem na určité změně politického a především ekonomického klimatu. Vzrůstal pohyb na neoficiální opoziční scéně, a to již nikoliv pouze v disidentských kruzích, ale ve stále širších vrstvách společnosti. Rovněž vznikala i celá řada nových občanských iniciativ, můžeme jmenovat například Demokratickou iniciativu, Hnutí za občanskou svobodu, Mírový klub Johna Lennona, České děti atd. Objevovaly se protestní petice a prohlášení a začátkem roku 1988 se zvyšovala frekvence demonstrací i počet demonstrujících (Kunštát 2013: 93-94).

Nečekaně silný odpor vůči stávajícímu režimu, který posílil naději na změnu poměrů, se vzedmul zejména v rámci tzv. Palachova týdne v lednu 1989. Demonstrace, kterých se účastnili převážně mladí lidé, však byly hrubě rozehnané. Jasně se tak ukázalo, že komunistický režim nedokáže vůči opozičním aktivitám reagovat jinak než silou. I když se vzápětí konaly další demonstrace u příležitosti výročních dnů, 1. máje, 21. srpna a 28. října, byly stále poměrně izolovány a v žádném případě neznamenaly reálné existenční ohrožení režimu. Občanské struktury zůstávaly i nadále slabé. O silné, cílevědomé, organizované a respektované opozici tak lze v této době hovořit pouze stěží (Kunštát 2013: 94; Mareš 2002:85).

V létě 1989 sepsalo několik signatářů Charty 77 prohlášení Několic vět, které zaznamenalo překvapivě velký úspěch. Prohlášení v podstatě představovalo otevřenou kritiku komunistického vedení, které se sice oficiálně zaštiťovalo perestrojkou a glasností, ale prakticky si zachovávalo všechny rysy brutálního policejního útlačku vůči opozičním projevům. Signatáři, ke kterým se zařadili i někteří členové strany či některé známé televizní celebrity ze světa showbyznysu, žádali propuštění politických vězňů, ukončení omezování svobody shromažďování a kriminalizace nezávislých iniciativ, zahájení svobodné diskuse o padesátých letech, pražském jaru či invazi vojsk Varšavské smlouvy (Kunštát 2013: 95; Vodička 2007: 86).

Normalizační konsenzus, o nějž se komunistický režim v Československu od konce 60. let 20. století opíral, se v létě 1989 ocitl prakticky v troskách. KSČ koncem 80. let 20. století vykazovala celou řadu známek hluboké vnitřní strukturální destrukce, rozpadu mocenských, informačních i kontrolních mechanismů, což ji do značné míry

znemožňovalo efektivní a adekvátní reakci na proměny nálad ve společnosti (Kunštát 2013: 95). To se pak prokázalo 17. listopadu 1989 po násilném zásahu Veřejné bezpečnosti proti studentské demonstraci, kdy se KSČ a především její stranické vedení, které nebylo přístupné k výraznějším ústupkům, ocitlo ve velmi izolovaném postavení (Mareš 2002: 86).

Ve druhé polovině 80. let 20. století dochází v Polsku k oslabení opozice. Navzdory svému oslabení však byla trvalým činitelem odporu vůči stále přetrvávajícímu komunistickému režimu. Na konci roku 1985 tak polské ministerstvo vnitra odhadovalo, že v Polsku existuje kolem 350 různých opozičních struktur. Podle hodnocení bezpečnostní služby jejich aktivní složku tvořilo 1500 osob, více než 10 tisíc jich pracovalo jako distributoři, spojky nebo tiskaři. Počet aktivních sympatizantů se odhadoval zhruba na 22 tisíc osob. Celkem tak šlo zhruba o 34 tisíc lidí, kteří se bezprostředně zapojili do ilegální opoziční činnosti (Dudek 2010: 52).

Tato opozice byla rozdělena do různých vzájemně soupeřících skupin, které můžeme obecně zařadit do dvou hlavních převažujících směrů v závislosti na jejich vztahu k PZPR. Prvním z nich byl směr radikální, v němž byla nejsilnějším uskupením Bojující Solidarita¹² Kornela Morawieckého, který požadoval svolání generální stávky a svržení režimu revoluční cestou. Druhý a podstatně silnější byl směr umírněný, který se zformoval okolo Lecha Wałęsy a který od roku 1986 působil v konspiraci jako Prozatímní koordinační výbor Nezávislého samosprávného odborového svazu Solidarita (Dudek 2010: 52).

V roce 1988 v Polsku propukly nové dělnické stávky. I když protesty nebyly tak intenzivní jako ty v roce 1980, vláda si ještě pamatovala na jejich sílu, a tak přistoupila na jednání s opozicí. Představitelé režimu si navíc uvědomovali, že bez účasti opozice nebudou schopni v zemi provést tolik potřebné ekonomické reformy (Paczkowski 2000: 349). Z pohledu státní moci měla přitom zásadní význam skutečnost, že umírněný opoziční směr byl silnější než ten radikální. Když se v roce 1988 vedení PZPR totiž rozhodlo pro jednání s Wałęsou a jeho tehdejšími spolupracovníky, opoziční radikálové byli příliš slabí na to,

¹² Válečný stav vyhlášený v prosinci 1981 generálem Jaruzelskim v podstatě ukončil legální existenci Solidarity, která oficiálně fungovala od listopadu 1980 jako celostátní masový nezávislý a samosprávný odborový svaz a která byla nejčastěji vnímána jako protestní hnutí a prostředek nátlaku. Ukončení její legální existence pro ni však faktický zánik neznamenalo. Solidarita se přesunula do podzemního hnutí a pokračovala ve své činnosti i nadále. Během sedmi let trvající ilegality se však hnutí rozdělilo na dvě soupeřící skupiny. První z nich bylo právě radikální uskupení Bojující Solidarita, druhým z nich pak bylo umírněnější uskupení Prozatímní koordinační výbor Solidarita (Dudek 2010: 52; Durman 1998: 383).

aby dokázali nějakým způsobem narušit rozhovory u „kulatého stolu“ a následně bojkotovat dojednané polosoutěživé parlamentní volby v červnu 1989 (Dudek 2010: 52).

Pokud hovoříme o opozici v Polsku, nesmíme opomenout zmínit katolickou církev, která rovněž sehrála na konci 80. let 20. století podstatnou roli při pádu nedemokratického komunistického režimu. Komunistická vláda v Polsku se rozhodla fakticky uznat nezávislé postavení církve po nepokojích v roce 1956 (Krzeminski 2014). V 80. letech 20. století se pak katolická církev v Polsku těšila reálné a velmi významné společenské důvěře, což prokazovaly tehdejší výzkumy veřejného mínění. Přispěly k tomu zejména jednotlivé návštěvy papeže Jana Pavla II. (1983 a 1987), neústupnost četných duchovních s mnohdy vysokou pozicí v církevní hierarchii a umírněná, ale tvrdě autonomii církve bránící politika primase Józefa Glempa (Kowal 2002: 140).

V době válečného stavu katolická církev organizovala pomoc pro zatčené členy Solidarity i rodiny poškozených. Úřady zastrašovaly duchovní i účastníky církevních setkání, a dokonce docházelo i k vraždám církevních představitelů (Kowal 2002: 140). V roce 1984 byl důstojníky Bezpečnostní služby po několikahodinovém mučení zavražděn kněz Jerzy Popiełuszka, který byl spjat se Solidaritou a který každý měsíc sloužil „mši za vlast“ v kostele svatého Stanislava Kostky ve varšavské čtvrti Żoliborz. Smrtí Popiełuszka získala katolická církev v Polsku svého mučedníka (ČT 24 2010b; Durman 1998: 385-386; Kowal 2002:140). Příslušníci bezpečnosti byli z činu obviněni a zatčeni. I když nebyli stíháni vyšší představitelé režimu, kteří vraždu patrně nařídili, tak tím skončila beztrestnost představitelů polského komunismu (Durman 1998: 386).

Vedení PZPR se však nakonec smířilo s bezprecedentním nárůstem potenciálu katolické církve, k němuž došlo v průběhu 80. let 20. století. Projevovalo se to jednak rekordním počtem nově vysvěcených kněží či postavených kostelů a jednak rychlým rozvojem katolických vydavatelství a knih. Církevní struktury hrály dominantní úlohu i v distribuci charitativní pomoci ze Západu, jejíž značný rozsah permanentně zneklidňoval státní orgány. Mocenská elita komunistického režimu očekávala, že se díky nastolenému liberálnímu kurzu postupně začne zvyšovat akceptace systému ze strany duchovenstva, dvojitá hra katolické církve založená na paralelním vyjednávání se státní mocí a diskrétní podpoře umírněné části opozice však uváděla Jaruzelského garnituru ve zmatek (Dudek 2010: 51).

V roce 1989 se pak představitelé církve biskup Janusz Narzyński, kněz Bronisław Dembrowski a kněz Alojzy Orszulik účastnili příprav i samotného jednání u „kulatého stolu“ jako pozorovatelé. Katolická církev tak hrála velmi důležitou úlohu prostředníka a garanta vyjednávání a také zaručovala důvěryhodnost těchto schůzek před občany (Friszke 2009: 103; Polskie Radio 2015).

2. 1. 4. Přípravenost stranické elity k proměně strany a akceptace transformace strany členskou základnou

V československých poměrech konce 80. let 20. století neexistovalo ve vedení strany vlivné reformní křídlo. Důvodem bylo vyloučení reformních komunistů v rámci čistek uvnitř strany po likvidaci pražského jara (Hloušek – Kopeček 2002: 23). V souvislosti s normalizačním procesem se do čela KSČ dostalo konzervativní křídlo, které se v jejím čele udrželo až do konce komunistického režimu (Vodička 2007: 62). Uvnitř komunistické strany tak sice existovaly konflikty vyvolané ambicemi a konkurencí jednotlivců, či dokonce i celých skupin, nikdy se jim však nepodařilo získat podobu politické alternativy. Vždy se jednalo pouze o postup určitého jednotlivce v rámci stranického hierarchického žebříčku (Civín 2005).

Konzervativní křídlo uvnitř komunistické strany se pak až do pádu komunistického režimu v roce 1990 soustředilo na zachování a rozšíření moci a tvrdošjně se bránilo jakékoli liberalizaci tuhého represivního režimu. Tato linie se přitom uvnitř KSČ zachovala i poté, co v Sovětském svazu přišel k moci Michail Gorbačov a zahájil perestrojku. Nahrazení Gustáva Husáka ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ dalším z normalizátorů Milošem Jakešem nebylo signálem k větším reformám a to i přesto, že se ÚV KSČ k přestavbě přihlásil (Vodička 2007: 62).

Řada lidí byla v dané době členy KSČ pouze z prospěchářských důvodů bez vztahu ke komunistické ideologii, přičemž zvláště ekonomické a byrokratické elity měly zájem na změně sociálně-ekonomického prostředí, aby mohly realizovat své schopnosti a zvýšit svoji životní úroveň. Jednalo se tak zejména o lidi, kteří byli soustředěni ve vedení podniků, ministerstev a jiných státních institucí. I v této situaci však bylo konzervativní vedení komunistické strany přístupné realizovat pouze kosmetické úpravy dosavadního směřování a ani připravovaný XVIII. sjezd KSČ, který byl naplánován na květen 1990, nepřinášel větší naděje na změnu (Kunštát 2013: 97; Mareš 2002: 85).

Na přelomu let 1989 a 1990 se z reformních komunistů, kteří byli ze strany vyloučeni po porážce pražského jara a kteří měli zájem o návrat do veřejného života, konstitoval Klub za socialistickou přestavbu Obroda¹³. Čelnými představiteli Obrody byl například Vojtěch Mencl či Čestmír Císař. Jednání mezi Obrodou a KSČ však nepřinesla kýžený účinek, protože komunističtí funkcionáři viděli v Obrodě svého největšího konkurenta a obávali se, že by étos osmašedesátého roku mohl Obrodě a jejím členům přinést příliš velký vliv, který by mohli získat na úkor konzervativního křídla komunistické strany. Obroda pak v roce 1989 navázala styky s Chartou 77. Neochota vedení KSČ jednat s prodemokratickou opozicí stranu dostávala do stále větší izolace, která odporovala i představám vrcholných sovětských představitelů (Mareš 2002: 85).

Stranické vedení nebylo přikloněno k větším ústupkům ani po 17. listopadu 1989, což dodávalo naději všem těm, kteří se změnou společenského uspořádání nesouhlasili. Na zasedání ÚV KSČ 24. listopadu 1989 dali své funkce k dispozici nejvíce zkompromitovaní členové strany, mezi nimiž se nacházel i generální tajemník Jakeš. Novým generálním tajemníkem se tak stal Karel Urbánek. Ten však ÚV KSČ ponechal ve funkci pražského tajemníka Miroslava Štěpánka, kterému byla všeobecně připisována faktická odpovědnost za zásah 17. listopadu 1989. Výsledky jednání vzbudily celospolečenskou nevoli. Již 26. listopadu 1989 se tak ÚV KSČ sešel znovu. Na svou funkci spolu se Štěpánkem rezignovali i někteří další čelní představitelé strany a kromě toho bylo rovněž rozhodnuto svolat na 26. ledna 1990 mimořádný sjezd. KSČ se rovněž rozhodla vstoupit do jednání s Obrodou, která v dané době vystupovala jako součást Občanského fóra (OF) (Mareš 2002: 86).

27. listopadu 1989 vzniklo tzv. Demokratické fórum komunistů (DFK), jehož základ tvořili lidé ze Společnosti Bohumila Šmerala¹⁴. DFK odmítlo dosavadní politickou linii vedení KSČ, požadovali příchod nových lidí do vedení KSČ, zrušení Lidových milicí, umožnění návratu do strany lidem, kteří ji museli opustit v „krizových letech“ apod. Zachováno však mělo být spojení se Sovětským svazem a členství v demokraticky uspořádané Varšavské smlouvě s perspektivou rozpuštění vojenských bloků v Evropě. Podle

¹³ Po převratu se ve své většině Obroda integrovala do ČSSD (Mareš 2002: 84).

¹⁴ Společnost Bohumila Šmerala byla v podstatě neformální diskusní skupina, která se ustavila v létě 1989 ve stranické organizaci Kabinetu politické výchovy v Praze. Jednalo se o skupinu lidí okolo Miroslava Grossmana, která udržovala určité kontakty i s Obrodou (Mareš 2002: 87).

některých interpretací měl být ale vznik DFK iniciován vedením KSČ za účelem navození dojmu o nejednotnosti reformních sil a infiltrace OF, což však jeho členové rozhodně popírají. Začátkem roku 1990 se část DFK okolo Jiřího Kofránka oddělila z KSČ, aby v únoru 1990 ustavila samostatné politické hnutí nazvané Československé demokratické fórum (ČSDF). Další část DFK pak i nadále setrvala v KSČ a pokoušela se ji reformovat zevnitř (Charvát 2012: 239-240; Mareš 2002: 89,91).

20. - 21. prosince 1989 se v Praze uskutečnil mimořádný sjezd KSČ, na kterém bylo vyměněno vedení strany a bylo rozhodnuto o vytvoření Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM), která měla v rámci celostátní KSČ působit na území Česka. Na prvním řádném sjezdu strany konaném v říjnu 1990 v Olomouci byl předsedou KSČM zvolen filmový režisér a reformisticky orientovaný komunista Jiří Svoboda, který měl KSČM dodat reformnější ráz na veřejnosti (Kubát 2010: 113). Na sjezdu pak byl mj. schválen program KSČM, organizační řád KSČM a Teze ekonomického a sociálního programu KSČM. Přestože program obsahoval celou řadu reformních prvků, je sporné, zda byl skutečně akceptován členskou základnou (Mareš 2002: 90).

Na jaře 1991 se uvnitř KSČM vyprofilovala další reformní skupina nazvaná Demokratická levice v KSČM, jejímiž významnými členy byli mj. poslanec Michal Kraus a Vasil Mohorita. Daná skupina požadovala, aby se KSČM reformovala na stranu sociálně demokratického typu. Uvnitř strany se rozhořel ostrý boj o její případnou transformaci. Rozpoutala se debata o změnu názvu strany, která vedla k uspořádání vnitrostranického referenda, ve kterém se většina členů strany vyslovila pro zachování dosavadního názvu. Ještě před ukončením referenda členové Demokratické levice v KSČM stranu opustili (Kubát 2010: 113; Mareš 2002: 90).

Na přelomu let 1992 a 1993 se uvnitř KSČM opět rozhořely vnitřní spory. Na druhém sjezdu KSČM, který se konal 12. - 13. prosince 1992 v Kladně, byl předsedou strany opět zvolen Jiří Svoboda. Svoboda však podpořil sociálně demokratickou platformu, což se setkal se silnou vnitrostranickou opozicí. Krizi měl vyřešit třetí sjezd KSČM, který byl svolaný na 26. června 1993 v Prostějově. Ještě před sjezdem proběhl ve straně průzkum k otázce názvu, který opět vyzněl pro jeho zachování. Svoboda na sjezdu nekandidoval. Novým předsedou byl zvolen odpůrce reformu Miroslav Grebeníček (Kubát 2010: 113; Mareš 2002: 92). Během sjezdu odešla ze strany část delegátů, stoupců reformu, kteří založili Stranu

demokratické levice v čele s Josefem Mečlem. S vítězstvím ortodoxních komunistů na sjezdu se pak rovněž neztotožnila skupina poslanců KSČM, která pod vedením Jaroslava Ortmana založila stranu s názvem Levý blok. Nutno však říci, že obě odštěpené strany později zcela propadly a nestaly se tak trvalejší součástí české levicové politické scény (Kubát 2010: 113-114).

KSČM setrvala u komunistické orientace. Tento kurs strany potvrdil i další, v pořadí již čtvrtý, stranický sjezd, který proběhl 2. prosince 1995 v Liberci. Na sjezdu bylo konstatováno překonání vnitrostranických sporů a stabilizace. Ve straně tak jasně zvítězilo křídlo ortodoxních komunistů vedené Miroslavem Grebeníčkem a pokusy o reformu KSČM skončily neúspěchem. Komunistická identita strany byla potvrzena na jejím dalším pátém sjezdu, který se konal 4. - 5. prosince 1999 ve Žďáru nad Sázavou (Kubát 2010: 114).

Miroslav Grebeníček zůstal předsedou KSČM do roku 2005, kdy na říjnovém zasedání ÚV KSČM rezignoval a kdy jej na daném postu vystřídal českobudějovický právník a současný předseda KSČM Vojtěch Filip. Filip byl následně ve své funkci výraznou většinou hlasů potvrzen na sedmém stranickém sjezdu v roce 2008 v Hradci Králové¹⁵. Jeho mandát byl prodloužen i na zatím posledním osmém sjezdu strany na jaře roku 2012 v Liberci. Navzdory tomu, že je Vojtěch Filip některými pozorovateli považován za pragmatičtějšího politika než Miroslav Grebeníček, žádný významný posun v politice strany, zejména z hlediska její komunistické identity, nenastal (Kunštát 2013: 191-192).

V Polsku pak byla situace na konci 80. let 20. století velmi odlišná. Na rozdíl od československé KSČ se uvnitř polské PZPR postupně prosadily reformní síly, které mnohdy zastávaly „pragmatické“ či „technokratické“ názory. Často se přitom v daném případě jednalo o stranické funkcionáře mladší generace (Hloušek – Kopeček 2002: 24; Vodička 2007: 62). To bylo způsobeno zejména tím, že od konce 70. let 20. století byla PZPR v čím dál větší míře deideologizována. Generace mladších funkcionářů Polského socialistického svazu mládeže už nebrala ideologii marxismu-leninismu zcela vážně. Jako hodnoty blízké mladé části stranické elity se objevily ekonomie, znalosti cizích jazyků či obeznámenost se Západem. Tato situace se s postupem času prohlubovala v souvislosti s nevyhnutelnými demografickými změnami v PZPR. Na konci 80. let 20. století hesla o marxismu a leninismu, pokud byla vůbec používána, byla pouze prázdnými hesly

¹⁵ V pořadí šestý komunistický sjezd se konal v roce 2004 v Českých Budějovicích (Kubát 2010: 114).

bez obsahu, která se užívala pro rituální potřeby jednotlivých stranických či státních akcí (Kowal 2002: 140).

Koncem 80. let 20. století působilo v rámci PZPR hned několik názorových proudů, z nichž mnohé se daly označit za „liberální“ či „demokratické“ a jeden dokonce za „sociálně demokratický“. Jejich tradice byla spjata s událostmi začátku 80. let 20. století, ale mnohdy sahala až do poloviny 50. let 20. století (Kopeček 2001). V průběhu 80. let 20. století se pak kolem generála Jaruzelského utvořila proreformní skupina režimu, která se skládala z poradců, ministrů silových rezortů a některých členů ústředního výboru. Tato skupina zpočátku narážela na odpor „tvrdého jádra“ strany, které mělo silné postavení v mocenské špičce a oporu v profesionálním stranickém aparátu (Paczkowski 2000: 334).

Reformisté si na konci 80. let 20. století stále více uvědomovali, že stále tíživější situace polské ekonomiky a hospodářství si nutně žádá ekonomické a sociální reformy, které musí jít ruku v ruce s reformami politickými (Paczkowski 2000: 334). Právě proto prosadili ve straně vyjednávání s opozicí a akceptaci systémových změn. Prosazení tohoto rozhodnutí však nebylo vůbec jednoduché, neboť část stranické elity se stavěla k systémovým reformám velmi opatrně. V dané době tak uvnitř PZPR existovaly tři skupiny, které se od sebe lišily pohledem na reformy. První konzervativní skupinu si můžeme označit jako „tvrdé jádro“ či „tvrdohlavé“. Pro tuto skupinu bylo příznačné, že o jakýchkoli změnách a reformách odmítala vůbec uvažovat. Druhou skupinu tvořili tzv. „opatrní“, kteří byli zastánci určitého rozšíření spolupráce se satelitními stranami PZPR a posílení vlivu stávajících „konzultačních“ institucí v politickém systému. Poslední skupinu tvořili právě reformisté okolo generála Jaruzelského (Kopeček 2001).

„Tvrdé jádro“ svůj názor na zahájení vyjednávání komunistické strany s opozicí změnilo až na základě událostí, které se odehrály na desátém plénu Ústředního výboru PZPR na přelomu prosince 1988 a ledna 1989, kde Jaruzelski prosadil souhlas s legalizací Solidarity¹⁶. Dosáhl toho pod hrozbou svého odstoupení. Současně s Jaruzelským totiž pohrozili rezignací i šéfové ministerstva obrany a vnitra. V dané době na jejich posty chyběla odpovídající náhrada a navíc díky mocenským prostředkům, které kontrolovali, byli v takové pozici, že „tvrdému jádru“ nezbylo než ustoupit a na vyjednávání s opozicí kývnout.

¹⁶ Nutno říci, že početnost Solidarity po obnovené legalizaci v roce 1989 nikdy nedosáhla úrovně, jakou měla před vyhlášením válečného stavu v roce 1981 (Kowal 2002: 139).

Můžeme tak říci, že tím definitivně došlo k prosazení reformátorského křídla uvnitř PZPR. Nutno však říci, že v dané době si ani ti nejvíce progresivní funkcionáři plně neuvědomovali, jak dalekosáhlé důsledky jejich rozhodnutí přinesou (Kopeček 2001; Kowal 2002: 144; Piasecki 2012: 12).

V lednu 1990 se sešel poslední sjezd PZPR. Ve výzkumu provedeném před sjezdem mezi členy strany se více jak 70 % z nich vyslovilo pro hlubokou transformaci strany. Během sjezdu došlo k rozštěpení reformistů. Radikální reformní skupina asi sta osob okolo Tadeusza Fiszbacha opustila sjezd, protože odmítla jakoukoliv spojitost s předchozí komunistickou stranou. Tato skupina založila Polskou sociálně demokratickou unii (PUS), která však brzy zanikla. Svým odchodem ze sjezdu rozbila Fiszbachova skupina jednotu tzv. „Sociálně demokratického bloku“, který byl zformován před sjezdem (Kopeček 2001; Kowal 2002: 148).

Jako mnohem prozíravější se naopak prokázali dva pozdější lídři reformované strany Aleksander Kwaśniewski a Leszek Miller, kteří se opírali o podporu stávajícího prvního tajemníka strany Mieczysława Rakowského. Těm se díky aktivní zákulisní politice podařilo i přes silný odpor stranických konzervativců prosadit symbolickou změnu názvu strany. Nový název strany zněl Sociálně demokratická strana Polské republiky (SdRP). Poslední sjezd PZPR se stal i zakladatelským sjezdem SdRP. Kwaśniewski pak byl na návrh Rakowského zvolen předsedou strany a Miller generálním sekretářem (Kopeček 2001).

Skupina členů PZPR nespokojených s jejím koncem, kterým nevyhovovala „sociálně demokratizující“ orientace SdRP, už v únoru 1990 začala obnovovat komunistickou stranu. V červnu 1990 se potom sešel sjezd nové komunistické strany, která nesla název Svaz polských komunistů „Proletariát“. Strana však bez majetku a struktur původní komunistické strany zůstala naprosto marginálním subjektem na polské politické scéně 90. let 20. století (Hloušek – Kopeček 2002: 24-25; Kopeček 2001).

2. 1. 5. Struktura stranické soutěže a historická relevance levice

2. 1. 5. 1. Volební výsledky a struktura stranické soutěže

Tzv. sametová revoluce v listopadu 1989 znamenala postupný přerod celého politického systému tehdejšího Československa, s čímž pochopitelně neodmyslitelně úzce souvisí i konání přímých svobodných soutěživých demokratických voleb. Parlamentní volby

roku 1990 měly charakter plebiscitu proti komunismu. Občanské fórum (OF) celé volby jasně opanovalo a ukázalo tak jasný směr, kterým se porevoluční Československo hodlá vydat (Cabada 2007b: 208; Kostelecký 2002: 47-48). Nutno však říci, že KSČ byla ve volbách poměrně úspěšná, když skončila na druhém místě za OF a výrazně předčila všechny ostatní levicové subjekty. Do Sněmovny lidu Federálního shromáždění (SL FS) obdržela 13,48 % hlasů, do Sněmovny Národů Federálního shromáždění 13,80 % hlasů a do České národní rady (ČNR) 13,24 % hlasů (Kunštát 2013: 213; Mareš 2002: 89). Tímto výsledkem se jí podařilo obhájit a stvrdit legitimitu ve společnosti, upevnit své postavení a ukázat, že disponuje potenciálně stabilní skupinou přesvědčených voličů (Pšeja 2005:100). I přes poměrně vysoký počet získaných hlasů však ve stranickém systému čelila naprosté izolaci na základě neformální „dohody o vyloučení“, kterou respektovaly strany levice i pravice (Kunštát 2013: 213).

Před parlamentními volbami v roce 1992 KSČM uzavřela volební koalici s menším a do té doby takřka neznámým levicovým subjektem Demokratická levice ČSFR pod názvem Levý blok (Cabada 2007b: 234). Reformisticky naladěná část KSČM v čele s tehdejšími předsedou strany Svobodou doufala, že se vytvoření dané koalice stane jakýmsi impulzem pro transformaci strany. KSČM vytvořením koalice navíc chtěla vyslat jasný signál voličům o své neizolovanosti (Strmiska 2002: 224). V parlamentních volbách byla koalice Levý blok poměrně úspěšná, když obdržela 14,05 % hlasů do ČNR, 14,27 % hlasů do SL FS a 14,48 % hlasů do SN FS. Stala se nejsilnějším levicovým subjektem (Mareš 2002: 91). Avšak ani tyto volební úspěchy Levého bloku nezaručily možnost podílet se na vládě. KSČM se tak opět ocitla s nálepkou nesystémového objektu v opozici tentokrát však pod koalicí s názvem Levý blok (Fiala – Strmiska 2005: 1367).

V prvních volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 1996 kandidovala KSČM již opět samostatně mimo střešový Levý blok, který se rozpadl vlivem sporů o dva roky dříve. KSČM ve volbách čelila silné konkurenci Zemanovy České strany sociálně demokratické (ČSSD), která zaznamenala vzestup voličské popularity v roce 1993, tedy v době, kdy se do vedení KSČM dostalo konzervativní křídlo v čele s Miroslavem Grebeníčkem. V daných volbách pak KSČM se ziskem 10,33 % hlasů obsadila třetí pozici za první Občanskou demokratickou stranou (ODS) a druhou ČSSD (viz příloha č. 2) (Kunštát 2013: 212, 214). Ani tentokrát se však KSČM neúčastnila povolebních jednání, ze kterých byla rovnou vyloučena, neboť byla ostatními parlamentními stranami považována

za antisystémovou (Cabada 2007b: 234). ČSSD si dokonce spolupráci s KSČM sama zakázala příslušnou rezolucí z tzv. bohumínského sjezdu v roce 1995 (Kubát 2010: 115).

V roce 1998 se v České republice konaly předčasné parlamentní volby. KSČM se v nich podařilo se ziskem 11,03 % hlasů obhájit pozici třetí nejsilnější parlamentní strany. Ve volbách zvítězila ČSSD, která po neúspěšných pokusech o sestavování většinové vlády spolu s Křesťanskou a demokratickou unií – Československou stranou lidovou (KDU-ČSL) a Unií svobody (US) uzavírá s ODS Smlouvu o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice (tzv. opoziční smlouvu), na jejímž základě vzniká menšinová jednobarevná vláda ČSSD tolerovaná ODS (Cabada 2007b: 226). Po volbách se tak KSČM ocitla v pozici levicové opozice vůči jednobarevné menšinové vládě ČSSD, čímž došlo k jistému posílení jejího opozičního potenciálu, jakožto i potenciálu „vyděračského“. KSČM přitom byla ochotna přistoupit i na jiné řešení povolební situace, když byla připravena ve snaze o oslabení své pozice izolované strany a o překonání existující neformální „dohody o vyloučení“ případnou menšinovou vládu ČSSD nebo ČSSD a KDU-ČSL podpořit (Charvát 2012: 306).

V následujících volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2002 se KSČM podařilo získat rekordní počet hlasů od roku 1989, když získala 18,51 % všech odevzdaných hlasů. Zároveň si uchovala postavení třetí nejsilnější politické strany v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR (Kunštát 2013: 215). I přes tento poměrně velký volební úspěch se KSČM nepodařilo proniknout do vlády, ale částečně se změnila její izolovaná pozice, když ostatní parlamentní strany deklarovaly připravenost přenechat komunistům některé parlamentní funkce – post místopředsedy Poslanecké sněmovny, případně předsedů a místopředsedů některých parlamentních výborů (Cabada 2007b: 234-225).

Ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2006 se KSČM nepodařilo obhájit výsledek z roku 2002. Zisky KSČM poklesly o více než 5 % hlasů na 12,81 %, přesto však zůstala třetí nejsilnější parlamentní stranou a navíc se začala sbližovat s ČSSD. ČSSD v parlamentních volbách v roce 2006 nakonec skončila na druhém místě za vítěznou ODS, které se po složitém vyjednávání nakonec podařilo sestavit vládní koalici. Těsně po volbách však předseda ČSSD Jiří Paroubek doufal, že se mu podaří s tichou podporou komunistů utvořit menšinovou vládní koalici ČSSD a KDU-ČSL. Členové KDU-ČSL se proti tomu ostře postavili a donutili předsedu strany Miroslava Kalouska i vedení

strany k rezignaci. Dodnes však není zcela jasné, jaké by byly ústupky ČSSD vůči komunistům (Cabada 2007b: 232, 235; Kunštát 2013: 215).

Další volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR proběhly v roce 2010, KSČM v nich získala 11,27 % všech odevzdaných hlasů a skončila na čtvrtém místě. Nepodařilo se jí tak obhájit pozici třetí nejsilnější parlamentní strany. Přetrvával přitom stav izolace KSČM s téměř nulovým, či jen velmi omezeným koaličním potenciálem (Kunštát 2014: 16).

Zatím poslední volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR proběhly v roce 2013. V těchto předčasných volbách KSČM obdržela 14,91 % všech odevzdaných hlasů, přičemž si v porovnání s předchozími volbami polepšila a stala se opět třetí nejsilnější parlamentní stranou. I tyto volby však prokázaly, že izolace KSČM ve stranickém systému s téměř nulovým koaličním potenciálem přetrvává (Kunštát 2014: 15).

V Polsku byla v roce 1989 zahájena tzv. „jednání u kulatého stolu“ mezi vládou PZPR, jejími satelity a opoziční Solidaritou, v nichž byla hned na počátku učiněna shoda ohledně nutnosti uspořádat svobodné demokratické volby, které měly být východiskem z ekonomické a politické krize, ve které se Polsko již delší dobu nacházelo (Trembicka 2005: 140-141). Parlamentní volby byly nakonec dojednány na červen 1989. V Sejmu se svobodně volilo jen 35 % mandátů, neboť zbylých 65 % mandátů bylo garantováno PZPR a jejím satelitům. Do nově vzniklého Senátu už ale lidé mohli volit zcela svobodně. PZPR ve volbách zcela propadla (ČT 24 2014). Porážka PZPR byla začátkem živelného procesu rozpadu strany a posléze celého politického řádu budovaného komunisty v průběhu více než čtyřiceti let (Dudek 2010: 52).

Na začátku 90. let 20. století byla SdRP politicky izolovaná. Nastalou situaci se SdRP snažila řešit spoluprací s dalšími subjekty, které měly mnohdy svůj původ v předchozím režimu. Na tomto základě před prvními skutečně soutěživými polskými parlamentními volbami v roce 1991 pak SdRP vytvořila koalici nazvanou Svaz demokratické levice (SLD). Součástí koalice se vedle SdRP stalo několik desítek organizací, z nichž nejvlivnější byla Celopolská dohoda odborových svazů (OPZZ), což byly odbory, které v 80. letech 20. století vytvořil režim generála Jaruzelského na místo tehdy zakázané Solidarity. V parlamentních volbách v roce 1991 SLD získala 11,99 % všech odevzdaných hlasů a stala se tak druhým nejsilnějším parlamentním uskupením. Ze strany postsolidaritních stran, které měly v parlamentu většinu, však byla SLD stále vnímána jako nebezpečí pro demokracii, a proto

byla vyřazena z povolebních vyjednávání o sestavování vlády (Kopeček 2001; Piasecki 2012: 58).

V předčasných parlamentních volbách v roce 1993 SLD získala 20,41 % všech odevzdaných hlasů, což jí zajistilo vítězství ve volbách, stejně jako pozici nejsilnější parlamentní strany. Po volbách SLD uzavřela vládní koalici s druhou nejsilnější parlamentní stranou Polskou stranou lidovou¹⁷ (PSL), která má svůj původ rovněž v éře komunistického režimu. SLD se tak jednoznačně podařilo prolomit svou izolaci z předchozích let (Kopeček 2001; Piasecki 2012: 69-70).

Za jednoznačný úspěch polské postkomunistické levice můžeme jednoznačně považovat prezidentské volby, které se uskutečnily v roce 1995. Ve volbách zvítězil charismatický politik a spoluzakladatel SdRP Aleksander Kwaśniewski, kterému se ve druhém kole voleb se ziskem 51,72 % všech odevzdaných hlasů podařilo porazit bývalého lídra Solidarity a dosavadního polského prezidenta Lecha Wałęsu (Piasecki 2012: 102; Wiatr 2000: 94). Aleksander Kwaśniewski pak slavil úspěch i v následujících prezidentských volbách v roce 2000, kdy se mu ziskem 53,90 % všech odevzdaných hlasů podařilo vyhrát již v prvním kole voleb (Piasecki 2012: 139-141).

Další parlamentní volby v Polsku proběhly v roce 1997, SLD v nich sice získala 27,13 % všech odevzdaných hlasů, což bylo téměř o 7 % hlasů více než ve volbách předcházejících, nicméně vítězem voleb se stal blok pravicových stran – Volební akce Solidarity (AWS). AWS pak po volbách uzavřel vládní koalici s Unií Svobody (UW), čímž se SLD dostala do opozice (Kopeček 2001; Piasecki 2012: 112). Volební neúspěch SLD vedl k úvahám o nutnosti pevnějšího sjednocení stávající koalice. SdRP se rozhodla pro transformaci stávající koalice SLD na politickou stranu. Na bázi SdRP tak vznikla nová strana, která převzala původní název koalice – Svaz demokratické levice. Její zakládající kongres se sešel v prosinci 1999 (Kopeček 2001).

Před parlamentními volbami v roce 2001 se SLD rozhodla uzavřít volební koalici s postsolidaritní stranou Unie práce (UP). Koalici SLD-UP se ve volbách podařilo získat celkem 41,04 % všech odevzdaných hlasů a stala se tak jasným vítězem voleb (Piasecki 2012: 151,161). Zde je přitom rovněž nutno zmínit, že koalice SLD-UP ve volbách do velké míry

¹⁷ Předchůdcem PSL byl satelit PZPR Sjednocená lidová strana (ZSL) (Kubát 2004a: 291).

těžila z propadu preferencí pravicových stran, ke kterému došlo v důsledku koaličních sporů mezi AWS a UW, v důsledku vnitřní nesoudržnosti a v důsledku množství politických i kriminálních skandálů, které ve svém důsledku zapříčinily rozsáhlé štěpení polské pravice (Kubát 2004b: 105-108). Vítězná koalice SLD-UP se po volbách následně podařilo sestavit vládní koalici, na které kromě SLD-UP participovala rovněž pátá nejsilnější parlamentní strana PSL (Piasecki 2012: 161, 163).

V parlamentních volbách konaných v roce 2005 kandidovala SLD opět samostatně. SLD v daných volbách přitom získala „pouze“ 11,31 % všech odevzdaných hlasů, čímž se stala až čtvrtou nejsilnější parlamentní stranou. Nutno říci, že za tímto značným volebním propadem SLD stála krize, do které se strana dostala v roce 2004 v důsledku série korupčních skandálů úzce spjatých s představiteli a členy strany (Kubát 2006a: 174; Piasecki 2012: 203). Vítězem parlamentních voleb se v roce 2005 stává pravicová strana bratrů Kaczyńských Právo a spravedlnost (PiS), které se po volbách podařilo sestavit menšinovou vládu. V následujícím roce je pak uzavřena koaliční vládní dohoda mezi PiS, Sebeobranou (S) a Ligou polských rodin (LPR). SLD se byla nucena po parlamentních volbách v roce 2005 stáhnout do opozice (Kubát 2006a: 174).

V roce 2007 v Polsku proběhly předčasné parlamentní volby, ve kterých se SLD rozhodla kandidovat v rámci volební koalice Levice a demokracie (LiD), do které kromě SLD vstoupily rovněž UP, Sociální demokracie Polska (SdPL)¹⁸ a Demokratická strana (PD). Volební koalici LiD, kterou ve volbách podpořil bývalý polský prezident Aleksander Kwaśniewski, se ve volbách podařilo získat 13,15 % všech odevzdaných hlasů a po volbách tak představovala třetí nejsilnější parlamentní sílu. Vítězem voleb se stala Občanská platforma (OP), které se po volbách podařilo sestavit pravicovou vládní koalici společně s PSL (Piasecki 2012: 230,260, 262).

Zatím poslední polské parlamentní volby proběhly v roce 2011, SLD v nich kandidovala opět samostatně. V čele strany stál Grzegorz Napieralski, který v roce 2010 kandidoval v prezidentských volbách, ve kterých mu dobře vedená kampaň přinesla poměrně dobrý výsledek i značné sympatie. Před parlamentními volbami v roce 2011 se však ukázalo, že pro sjednocení roztržité polské levice Napieralskému chybí síla i charisma,

¹⁸ SdPL vznikla v dubnu 2004 odštěpením od SLD, ke kterému došlo v souvislosti s korupčními skandály, do nichž byli zapleteni někteří představitelé a členové SLD (Piasecki 2012: 182).

což se projevilo i na volebním výsledku strany (Michalski 2011). SLD ve volbách obdržela pouze 8,24 % všech odevzdaných hlasů, což představovalo nejhorší výsledek strany za posledních dvacet let. Ve volbách pak opětovně zvítězila OP, která po volbách dle očekávání kontinovala pravicovou vládní koalici s PSL. SLD se tak v současné době nepodílí na vládě, ale na rozdíl od české KSČM nestojí ve stranickém systému v izolované pozici (Piasecki 2012: 345, 347-348).

2. 1. 5. 2. Historická relevance levice

České země jakožto silně industrializovaná oblast tehdejšího Rakouska-Uherska poskytovala ideální podmínky pro rozvoj dělnického hnutí i levicového smýšlení obecně (Kořalka 1996: 244-255). Počátky českého dělnického hnutí můžeme v podstatě nalézt již koncem 60. let 19. století. V dané době prožívalo dělnické hnutí v českých zemích i v celém Rakousku období velikého a do té doby nevídaného rozmachu. Dělníci si začali budovat vlastní politické organizace v duchu myšlenek sociální demokracie, které se tehdy šířily i k nám (Peša 1962: 524). V roce 1878 pak čeští sociální demokraté ustanovují Socialistickou československou stranu v Rakousku jako autonomní součást celorakouské sociálně demokratické strany. Proces osamostatňování české sociální demokracie z tzv. rakouské internacionály vyústil v roce 1893 na sjezdu konaném v Českých Budějovicích založením nyní již samostatné Československé sociálně demokratické strany dělnické (Kořalka 2005: 215).

V době vzniku Československa byla nejsilnějším politickým subjektem Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD), která vznikla v prosinci roku 1918 transformací a změnou názvu původní Československé sociálně demokratické strany dělnické a jejím sloučením se slovenskou sociální demokracií (Kuklík 2005: 683). ČSDSD byla celostátní stranou, která měla své členy a stoupence zejména mezi dělníky a zaměstnanci ve velkých městech. V sociálně demokratické straně měli také velký vliv levicoví intelektuálové a příslušníci svobodných povolání. Největším traumatem sociálně demokratické strany bylo její rozštěpení v roce 1921, kdy její levicově radikální křídlo vytvořilo Komunistickou stranu Československa (KSČ) (Cabada 2007a: 31).

KSČ byla radikálně levicovou a populistickou stranou, která poměrně ostře odmítala jak demokratické zřízení první Československé republiky, tak její právní řád i majetkové uspořádání, které kritizovala z marxisticko-revolučních pozic ve smyslu ideologie světové

proletářské revoluce (Cabada 2007a: 31). Nutno přitom říci, že po celou dobu existence první Československé republiky se KSČ těšila poměrně značné voličské podpoře i přízni kulturních a společenských elit, díky čemuž patřila k nejsilnějším politickým stranám v Československu (Kunštát 2013: 50).

Hlavním politickým spojencem ČSDSD byla především Československá strana socialistická (ČSS), která vznikla v dubnu 1918 sloučením národních sociálů, části Masarykovy pokrokové strany, anarchistických skupin a dalších drobnějších levicových subjektů. Strana vystupovala v letech 1918-1920 velmi radikálně, později se však stala oporou politického systému. Zastupovala především drobné živnostníky, její program byl výrazně sociálně orientován. V roce 1926 pak došlo ke změně názvu strany, nově strana nesla název Československá strana národně socialistická (ČSNS) (Cabada 2007a: 31). Poměrně silnou politickou pozici pomáhala straně udržet její odborová dělnická ústředna - Československá obec dělnická (ČOD), ve které byli kromě dělníků zastoupeni rovněž úředníci a drobní podnikatelé. Strana rovněž disponovala svými organizacemi mládeže a žen (Bartoš – Trapl 2001: 110).

Vznikem tzv. druhé republiky v roce 1938 se stranický systém první republiky fakticky rozpadl. Došlo ke koncentraci politického i stranického spektra. Levicové síly (sociální demokraté, část národních socialistů a neoficiálně část komunistů¹⁹) vytvořily Národní stranu práce (NSP), která se deklarovala jako loajální opozice vůči vládnoucí Straně národní jednoty (SNJ), která v sobě sdružovala pravicové a krajně pravicové politické síly (Cabada 2007a: 45, 47).

Po druhé světové válce měl politický život v Československu sjednocovat systém tzv. Národní fronty, který některým předválečným politickým stranám zakázal obnovit svou činnost. Zakázána tak byla zejména agrární strana, národní demokraté, strana živnostníků a některé menší pravicové subjekty. Stranický systém Československa se tak v roce 1945 omezil celkem na šest politických subjektů sdružených v Národní frontě. Jednalo se o KSČ, ČSNS, Československou stranu sociálně demokratickou (ČSSD)²⁰, Československou stranu lidovou (ČSL), Komunistickou stranu Slovenska (KSS) a Demokratickou stranu (DS). V roce 1946 se ke jmenovaným politickým stranám přidružily ještě dva menší slovenské politické

¹⁹ KSČ totiž byla od prosince 1938 zakázána.

²⁰ V podstatě se jednalo o obnovenou Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou (ČSDSD).

subjekty – Strana svobody a Strana práce. Záhy po únoru 1948 se československým komunistům podařilo podřídit všechny politické strany Národní fronty pod jejich dohled a kontrolu (Vodička 2007: 56, 80).

Vývoj dělnického hnutí a levicových postojů v Polsku byl značně odlišný. U některých frakcí se silně levicové postoje začaly významněji projevoval v průběhu protiruských povstání během 19. století. Jejich role však, zvláště během Lednového povstání v roce 1863, byla značně kontroverzní a šíření levicových myšlenek příliš nepomohla (Kieniewicz 1992: 394-395).

V rámci tzv. druhé Polské republiky fungovalo na levici hned několik levicových subjektů. Prvním z nich byla Polská socialistická strana (PPS). PPS vznikla v roce 1892 na zakladatelském sjezdu v Paříži. Svoji podporu hledala zejména v tehdejším ruském záboru. Později došlo uvnitř strany ke štěpení a dala tak vzniknout dvěma socialistickým stranám – PPS-Revoluce a PPS-Levice. V roce 1919 se PPS-Revoluce sjednotila s Polskou stranou sociálně demokratickou a Polskou socialistickou stranou pruského záboru a vystupovala pod názvem Polská socialistická strana (PPS). PPS byla jednou z nejvýznamnějších politických stran druhé Polské republiky. Vytvářela síť různých dělnických organizací. Mezi nejvýznamnější z nich patřily například odborové svazy či Sdružení dělnické univerzity (TUR) (Hloušek – Kopeček 2004: 167; Machalica – Szumlewicz – Waniek 2013: 11-12).

PPS-Levice pak začala znovu spolupracovat s prosovětsky orientovanou Sociálně demokratickou stranou Království polského a Litvy (SDKPiL). V roce 1918 došlo ke sjednocení obou stran a vytvoření Komunistické dělnické strany Polska (KPRP). V roce 1925 došlo k přejmenování strany na Komunistickou stranu Polska (KPP). Strana ostře vystupovala proti demokratickému zřízení, které kritizovala z marxisticko-revolučních pozic. V roce 1938 byla KPP Kominternou rozpuštěna (Drabik 2012; Hloušek – Kopeček 2004: 167). Nutno však říci, že v předválečné politice druhé Polské republiky měla KPP jen velmi omezenou důležitost (Kunštát 2013: 50).

Dalším levicovým subjektem působícím v rámci druhé Polské republiky byla Polská strana lidová – Osvobození (PSL-Osvobození). Tato agrární levicová strana vznikla v roce 1915 pod názvem PSL v Polském království, ke změně názvu strany na PSL-Osvobození došlo v roce 1918. Strana podporovala myšlenky přímé demokracie, odluku církve od státu

či vyvlastnění velkých pozemků bez nároku na náhradu (Hloušek – Kopeček 2004: 168; Pražmowska 2010: 114).

Po tzv. květnovém převratu v roce 1926 se začal polský stranický systém prakticky rozpadat. Vznikl tzv. sanační autoritativní režim, který potlačoval komunismus, hlásal teze o krizi demokracie, nutnosti vlády silné ruky a likvidace opozičních stran. Hlavní politickou organizací sanačního režimu byl Nestraničný blok spolupráce s vládou (*Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem*), ve kterém byli sjednoceni stoupenci maršála Piłsudského. Proti režimu se začala utvářet opozice mezi levicovými i pravicovými kruhy (Wojtasik 2011: 57-58).

V roce 1942 byla v okupovaném Polsku za podpory Stalina založena nová komunistická strana – Polská dělnická strana (PPR). V roce 1943 Stalin spolu s PPR iniciovali vznik Polské národní rady (*Krajowa Rada Narodowa*), která sdružovala prosovětské a prokomunistické strany a uskupení, přičemž účast ostatních stran byla vyloučena. Navzdory tomu, že v dané době již existovala legální exilová vláda v Londýně, jmenovala nově zřízená rada členy nového výkonného orgánu, který nesl název Polský výbor národního osvobození (*Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego*). Polský výbor národního osvobození později významně figuroval při přebírání moci nad Sověty osvobozeným územím a exilové nekomunistické elity již nestačily proti tomuto směřování zasáhnout (Staar 1958: 200).

2. 1. 6 Otázka transformace ekonomiky po roce 1989

Jak již bylo řečeno dříve, první svobodné parlamentní volby po pádu komunistického režimu proběhly v Československu v polovině roku 1990. Volby skončily jasným vítězstvím proreformních sil. V Česku zvítězilo Občanské fórum (OF), subjekt zahrnující širokou škálu reformních skupin od „osmašedesátníků“ až po „thatcherovské“ liberály. Hned po volbách v roce 1990 hnutí opustila Liberální demokratická strana (LDS). Začátkem roku 1991 se OF i jeho poslanecké kluby rozpadly na samostatné politické subjekty – Občanskou demokratickou alianci (ODA), Občanskou demokratickou stranu (ODS), Občanské hnutí (OH) a další subjekty (Cabada 2007b: 224; Židek 2006: 31-32).

Jen pár měsíců po prvních svobodných volbách prezentovala federální vláda poslancům obrysy plánovaných ekonomických reforem. Reforma prošla pohodlnou většinou hlasů, což byl úspěch zejména pro premiéra Mariána Čalfu a ministra financí Václava Klause.

Reálný začátek transformace možno datovat od ledna 1991 s vyhlášením liberalizace cen a zavedením vnitřní konvertibility koruny. Změny ve vlastnictví pak probíhaly v zásadě dvojitým způsobem. Prvním z nich byla restituce majetku, tedy navrácení majetku původním majitelům, kterým byl majetek násilně zabaven státem po roce 1948. Druhým způsobem byla privatizace. Státní majetek byl prodáván přímo občanům pomocí kuponů. Dalšími metodami jak proměnit státní vlastnictví na soukromé byly také přímé prodeje, aukce či prodeje akcií (ČT 24 2010a; Holman 2000: 32). Nutno přitom říci, že na rozdíl od Polska mělo Československo příznivější makroekonomické podmínky pro transformaci. Státní rozpočet byl vyrovnaný, zahraniční dluh nízký (při započítání pohledávek vůči Sovětskému svazu a některým zemím třetího světa bylo Československo dokonce v čisté věřitelské pozici) a měnový převis téměř neexistoval. Tato makroekonomická rovnováha umožňovala provést liberalizaci a stabilizaci rychle a bez velké inflace. Ovšem mikroekonomické podmínky pro Československo již tak příznivé nebyly. Na rozdíl od Polska zde v dobách socialismu tržní reforma nikdy neproběhla. Ekonomické rozhodování bylo centralizováno. Prakticky všechny ceny byly centrálně stanoveny. Podniky měly pouze omezenou rozhodovací pravomoc a jejich manažeři byli zvyklí spíše na vyjednávání s centrálními orgány než na tržní chování (Holman 2000: 31).

Následující řádné parlamentní volby se konaly již v roce 1992. V Česku volby vyhrála koalice pravostředových stran, v jejímž čele stanul předseda ODS Václav Klaus. Koalice usilovala o pokračování rychlých ekonomických reforem, pro které navíc nacházela podporu ve společnosti. Tato podpora však v průběhu doby ochabovala, takže Klausova vláda sestavená po parlamentních volbách v roce 1996 již byla výrazně slabší než vláda předchozí a její úsilí i možnosti pokračovat v reformách bylo značně omezeno (Židek 2006: 33, 39, 41).

Po parlamentních volbách v roce 1998 vznikla menšinová vláda České strany sociálně demokratické (ČSSD), v jejímž čele stanul předseda strany Miloš Zeman. Po převzetí vládní odpovědnosti byla ČSSD postavena před dilema zda získávat lidovou podporu, nebo zda pokračovat v politicky riskantních ekonomických reformách a transformaci společnosti. ČSSD, dosud profitující z politické izolace KSČM, se rozhodla pro reformní kurz. Za vlády Miloše Zemana se například přikročilo k důsledné privatizaci bankovního sektoru a podobně bylo zřejmé úsilí vlády o prodej státních podniků (Kunštát 2013: 214-215; Židek 2006: 41-42). Vybraný reformní kurz však byl nevyhnutelně bolestivý pro velkou část přirozeně levicových voličů. ČSSD se tak odcizila od vlastního elektorátu, který začal hledat volební

alternativu právě v KSČM, která sehrála roli razantní „levicové“ opozice. To se následně projevilo i v parlamentních volbách v roce 2002, ve kterých KSČM výrazně posílila. V parlamentu tak zasedlo celkem 41 poslanců komunistické strany, což je dodnes historicky nejvíce (Kunštát 2013: 214-215).

V 70. letech 20. století začalo Gierkovo komunistické vedení v Polsku realizovat poměrně velkorysý program modernizace hospodářství a zvýšilo dostupnost spotřebního zboží v zemi. To vše za cenu půjček ze zahraničí, díky čemuž došlo k prudkému zadlužení země (Durman 1998: 218). Vláda počítala s tím, že rostoucí zahraniční dluh bude schopna splácet z výnosů nových investic. Tento ambiciózní plán se však nepodařilo naplnit, Polsko nebylo schopno své dluhy splácet a v letech 1980-1982 se dostalo do hospodářské deprese, která se projevovala nedostatkem základního spotřebního zboží. Ekonomická situace v zemi se postupně zhoršovala. Dosáhnout ekonomické konsolidace se nepodařilo ani vládě generála Jaruzelského. V roce 1987 Polsko zasáhla další hospodářská krize, která se projevovala nedostatkem spotřebního zboží včetně potravin. Tehdejší Rakowského vláda se danou situací pokusila řešit liberalizací cen, ta však dosáhla pouze zrychlující se inflace. Polsko tak vstupovalo do transformačního období se silně destabilizovanou ekonomikou, která trpěla velkým zahraničním zadlužením a zejména velkým měnovým převisem (Holman 2000: 28-29).

V roce 1989 proběhly v Polsku první polosvobodné parlamentní volby, které skončily drtivým vítězstvím opozičního hnutí Solidarita. Z celkem 261 rozdělovaných mandátů nezískala opozice pouze jeden (ČT 24 2009). Dohoda o vypsání voleb, které měly být východiskem z ekonomické a politické krize, ve které se Polsko již delší dobu nacházelo, vzešla z tzv. „jednání u kulatého stolu“ mezi tehdy vládnoucí PZPR, jejími satelity a opozičním hnutím Solidarita (Trembicka 2005: 140-141). Prvním polským nekomunistickým předsedou vlády se po parlamentních volbách v roce 1989 stal jeden z vůdců Solidarity Tadeusz Mazowiecki, kterému se následně podařilo sestavit vládu tak, že většina klíčových resortů připadla Solidaritě (Hlavatý 2014). Nutno říci, že mezi léty 1990-1992 docházelo v Polsku v důsledku narůstajícího počtu stran v parlamentu a v důsledku nestability vládních koalic na úrovni vlády k poměrně rychlým personálním přesunům, které se částečně projeví na celkové transformaci státu i ekonomiky (Piasecki 2012: 71).

V roce 1990 přijala Mazowieckého vláda ambiciózní plán polského ministra financí Leszka Balcerowicze, jehož jádrem byla okamžitá liberalizace trhů, doprovázená balíkem stabilizačních opatření. Byly liberalizovány ceny a mzdy a zavedena vnitřní konvertibilita polské měny, čímž fakticky došlo k otevření polského trhu zahraničnímu zboží. Mezi hlavní stabilizační opatření pak patřila rozpočtová restrikce, měnová restrikce, mzdová regulace a ukotvení měnového kurzu na americký dolar. Ve státním rozpočtu došlo k drastickému omezení dotací podnikům (Holman 2000: 28-29). Důsledkem této „šokové terapie“ byl hospodářský pokles a vysoká inflace vzniklá cenovou liberalizací. Reálné mzdy poklesly o více než 20 % a objevila se nezaměstnanost (Belka 2001: 218).

V roce 1993 proběhly v Polsku parlamentní volby, které byly kvůli politické rozdrobenosti a nestabilitě Sejmu způsobené příliš velkým počtem politických stran předčasné (Kubát 2005: 123). Volební hesla SLD „Tak to dál jít nemusí“ či „Máme stejné problémy, porazme je společně“ provázela kritika pravicových vlád z let 1989-1993. Tvrdě byla kritizována jejich hospodářská politika a často byly zdůrazňovány negativní společenské dopady ekonomické transformace země, které se projevovaly v některých sociálních skupinách. SLD upozorňovala, že je důležité v reformách pokračovat, nabízela širokou státní podporu pro školství, sociální zabezpečení a rozhodný boj s nezaměstnaností (Piasecki 2012: 64, 67; Kowal 2002: 151-152).

V předčasných parlamentních volbách v roce 1993 se SLD podařilo získat 20,41 % všech odevzdaných hlasů. SLD se po volbách stala nejsilnější polskou parlamentní stranou a spolu s PSL vytvořila levicovou vládní koalici. SLD se tím jednoznačně podařilo prolomit svou politickou izolaci z předchozích let (Piasecki 2012: 69). Jak laická, tak odborná veřejnost vnímala výsledek voleb jako důsledek politických, ekonomických a sociálních potíží postsolidaritních vlád, které v Polsku vládly mezi lety 1989-1993. Z toho důvodu se velmi rychle vžilo přesvědčení, že pravicová politika nemá v Polsku dostatečnou podporu a polský volič se obrací doleva. Analýzou volebních výsledků však musíme dospět k závěru, že spíše než o razantní odklon od pravice šlo o její promarněné hlasy v důsledku její roztržitosti (Dančák 1997: 260).

3. Komparace současných ideologických pozic vybraných nástupnických stran

3. 1. Hodnocení minulosti

Pro každou nástupnickou stranu je hodnocení období, kdy její předchůdkyně nesla výhradní odpovědnost za vývoj v zemi vždy poměrně konfliktní záležitostí. Nutno říci, že česká KSČM dodnes nemá svůj postoj k minulosti jasně vyjasněný, což je oficiálně jedním z důvodů stávající neformální exkluze KSČM z podílu na vytváření celostátních vládních koalic. Samotní členové KSČM dnes přitom tvrdí, že se s minulostí vyrovnali a že se již nemají lidem za co omlouvat. Odkazují přitom na Prohlášení k občanům ČSSR z roku 1989, v němž se oficiálně omluvili za předchozí období. Nutno rovněž říci, že podobně jednoznačné vyjádření lítosti již od KSČM nikdy nezaznělo, a to ani v době méně radikálního kursu v letech 1990-1993 (Balík 2004). V daném prohlášení KSČ občany ujišťovala, že její „doznání všech chyb, omylů, všech deformací proti lidskosti a demokracii není jen prázdné gesto“. Zároveň se zde KSČ omluvila „mládeži i všem občanům, kteří byli postiženi neoprávněnými represemi, [...] dětem těch rodičů, které trpěly postihy ještě v dalších generacích [...] i členům strany, kteří za svoje reformní postoje, za nesouhlas s protizákonným vstupem vojsk pěti spojeneckých zemí v roce 1968 museli KSČ opustit a ztratili postavení rovnoprávných občanů“. KSČ zde rovněž vyjádřila své „politování nad tím, jak bývalé stranické vedení v uplynulých letech hrubě a nezákonně nerespektovalo právo na vyjádření názorů nezávislých občanských iniciativ včetně Charty 77“. KSČ v daném prohlášení rovněž jasně deklarovala, že se „rozhodně rozchází se všemi, kteří se vědomě dopouštěli zvěle, zneužívali moc, dali se zkorumpovat a korumpovali druhé, se všemi, kdož vydávali lež za pravdu, dopustili znehodnocení ideálů socialismu, čestnosti a spravedlnosti, významu práce a jejích mravních hodnot, víry v domov a vlastenectví, v jednotu slov a činů a kteří dopouštěli zneužívání pořádkových sil proti občanům“ (KSČM 1989)

KSČM přitom dnes deklaratorně, stejně jako v praktické politice nejen na parlamentní úrovni aktivně vystupuje proti většině opatření k nápravě zločinů a křivd z let 1948-1989 i ke všem snahám vyrovnávat se s minulostí bývalého komunistického režimu, neboť za „zločiny“ komunismu koneckonců podle komunistů nebyl zodpovědný režim, ale byly pouhým důsledkem chyb a deformací, které byly způsobeny buď vnějšími faktory

(produkt studené války), nebo selháními jednotlivců (kult osobnosti) (Kunštát 2013: 262-263).

V případě české KSČM se na rozdíl od polské SLD nemůžeme spokojit pouze se sledováním oficiální politické linie strany, neboť, jak správně upozorňuje Kubát (2010: 117), v případě KSČM zde existuje ještě „skrytá“ stranická linie určená dovnitř strany. Proto je nutné přísně odlišovat oficiální programová prohlášení, předvolební hesla a vystupování komunistických politiků v nekomunistických médiích a na veřejnosti od vlastního komunistického tisku, projevů na komunistických manifestacích či různých interních materiálů strany (Kubát 2010: 117). Vhodným pramenem, odkud dnes můžeme čerpat skutečný postoj KSČM k vlastní minulosti, tak jsou právě projevy na nejrůznějších shromážděních komunistů a jejich příznivců, ať již při oslavách 1. máje, 28. října či jinde. Obecně přitom platí, že čím komornější a méně medializované dané shromáždění je, tím menší zábrany komunisté mají. Právě v tuto chvíli do popředí nastupuje potřeba kladného hodnocení vlastní minulosti (Balík 2004).

Polská SLD vznikla v červenci roku 1991 jako koalice celé řady levicových politických stran a jiných organizací. Pilířem koalice přitom byla SdRP, která svou činnost oficiálně ukončila v roce 1999 (Kubát 2004a: 290). Mezitím na bázi SdRP vznikla nová politická strana, která převzala původní název koalice – Svaz demokratické levice (SLD). Vznikem nové strany měl být vyřešen i problém „zátěže minulosti“ SdRP (Kopeček 2001; Kornaš 2006: 98). Kornaš (2006: 100) pak porovnává postoj k minulosti SdRP a SLD a dochází k závěru, že SLD se k minulosti staví kritičtěji než SdRP.

Svůj postoj k minulosti SLD vyjádřila v deklaraci *Naše tradice a hodnoty (Nasze tradycje i wartości)*, ze které je patrné, že se strana nechtěla v otázce hodnocení komunistické minulosti příliš profilovat. O to více však dávala přednost orientaci směrem do budoucna (Hloušek – Kopeček 2004: 178; Kornaš 2006: 99). Zcela v souladu s tím pak v daném dokumentu SLD deklaruje, že „[z] různých částí polských dějin - nikomu nic nepřipisujíc - si vytváříme vlastní tradici. Právě teď otevírajíc novou kapitolu v dějinách polské levice, z minulosti a dějin chceme vybrat to, co považujeme za nejhodnotnější. Vybíráme si ty postoje, modely chování a vzory, které se osvědčily. Rozhodně

a důsledně pak z minulosti odmítáme to, co v ní bylo ponuré a nelidské²¹“. V daném dokumentu SLD rovněž deklaruje, že „[odsuzuje] zločiny komunistické totality, které jsou v rozporu s levicovými ideály i všechny kroky přijímané v Polsku po roce 1944 proti člověku i společnosti. Vzdáváme hold obětem těchto zločinů. Uvědomujeme si, že mnoho obětí je stále naživu. Zaslouhuje se jim kompenzace včetně dovolání se svých práv soudní cestou. Ctíme všechny oběti a ujistujeme, že nová levice neskrývá staré hříchy a chyby a že nikdy na oběti nezapomene²²“.

3. 2. Ekonomika

Česká KSČM ve svém oficiálním volebním programu z roku 2013, který nazvala Program pro budoucnost, stanovila jako svůj strategický cíl socialismus a demokratickou společnost. Její politika má v oblasti ekonomiky směřovat k nastartování vyššího výkonu české ekonomiky, podpoře investic a zvýšení zaměstnanosti a sociálních jistot na základě principů sociálního státu. KSČM ve svém programu rovněž deklaruje zastavení stagnace reálné úrovně mezd a platů pracujících, vyrovnání neoprávněných rozdílů v odměňování žen a mužů, postupný návrat k sazbám DPH před rokem 2007 (tj. 5 % a 19 %), opětovné zavedení progresivního zdanění příjmu fyzických osob, zavedení tzv. milionářské daně a daně na luxusní zboží, podporu konkurenceschopnosti malého živnostenského, obchodního a družstevního podnikání či zpřísnění odpovědnosti vlády za výkon vlastnických práv státu v podnicích s majetkovou účastí státu a zastavení další privatizace důležitého majetku státu. KSČM ve svém oficiálním volebním programu dále deklaruje zakládání nových podniků, výkup akcií vedoucích k posílení státního majetku v podnicích důležitých pro zaměstnanost a ekonomickou bezpečnost státu, ve strategických oblastech, jako jsou energetika, informační služby, bankovníctví, těžba surovin, či podpora zahraničního obchodu, či omezení zbytečného

²¹ Originální znění citace v polštině: „Z różnych elementów polskiej historii - niczego nikomu nie zawłaszczając - budujemy własną tradycję. Właśnie teraz, otwierając nowy rozdział w dziejach polskiej lewicy, z przeszłości i historii wybrać chcemy to co uznajemy za najbardziej wartościowe. Sięgamy do tych postaw, zachowań i wzorów, które, się sprawdziły. Zdecydowanie i konsekwentnie odrzucamy zaś z przeszłości to, co było w niej mroczne i nieludzkie“ (SLD 1999).

²² Originální znění citace v polštině: „Potępiamy zbrodnie totalitaryzmu komunistycznego, będącego zaprzeczeniem ideałów lewicy i wszelkie działania podejmowane w Polsce po 1944 roku przeciwko człowiekowi i społeczeństwu. Składamy hołd ofiarom tych zbrodni. Pamiętamy, że żyje jeszcze wielu poszkodowanych. Należy im się zadośćuczynienie, w tym dochodzenie praw na drodze sądowej. Wszystkim poszkodowanym oddajemy szacunek i zapewniamy, że nowa lewica nie skrywa starych grzechów i błędów, i nigdy ich nie zapomni“ (SLD 1999).

dovozu dotovaného zahraničního zboží a potravin např. uvalením kompenzačního poplatku pro dovoz ve výši dotace, kterou vlády západních zemí tomuto zboží poskytují (KSČM 2013: 1, 3-4).

Na základě analýzy oficiálního volebního programu KSČM z roku 2013 by se nám mohlo zdát, že se strana hlásí k demokratickému socialismu a akceptuje sociální tržní hospodářství. Toto tvrzení je však ve skutečnosti zcela chybné, neboť pokud se podíváme na neoficiální linii strany, zjistíme, že se strana hlásí ke známé komunistické myšlence, že „buržoazní“ demokracie ve skutečnosti demokracií není a naopak za „skutečnou“ demokracii považují demokracii lidovou, čili komunistický režim. KSČM se navíc hlásí ke komunistické marxisticko-leninské ideologii, která je s demokratickým systémem neslučitelná (Kubát 2010: 18-119).

Polská strana SLD svůj volební program pro parlamentní volby v roce 2011 pojmenovala *Zítřek bez obav (Jutro bez obaw)*. SLD zde sama sebe označuje jako moderní sociálně demokratickou stranu, která se opírá o parlamentní demokracii, soukromé vlastnictví a tržní hospodářství. Její politika má v ekonomické oblasti směřovat k rychlému nastartování ekonomického růstu, zdravým veřejným financím, přátelskému podnikatelskému prostředí, technologickému pokroku a spravedlivé redistribuci. Těchto cílů chce SLD dosáhnout například prostřednictvím zrušení zbytečných institucí (Centrální antikorupční kanceláře, Institutu národní paměti či Církevního fondu), snížení počtu úředníků, zrušení daňového zvýhodnění pro nejbohatší, snížení sazby DPH, investic do infrastruktury, zvýšení důchodů či sjednocení výše vyplácených nemocenských (SLD bez data: 8, 192-196).

Ve svém volebním programu z roku 2011 se SLD otevřeně hlásí k demokratickému socialismu, akceptuje soukromé vlastnictví i tržní hospodářství. Na rozdíl od české KSČM se tak jasně distancovala od marxisticko-leninské ideologie své předchůdkyně, což strana navíc prokázala mezi lety 1993-1997 a následně i mezi lety 2001-2005, kdy byla součástí levicových vládních koalic. Za vlády SLD a PSL dokonce pokračovaly politické i ekonomické reformy z předchozí éry, byť byly v mnoha ohledech zpomaleny (Kopeček 2001; Kowal 2002: 152-153).

3. 3. Demokracie

Ve svém oficiálním volebním programu z roku 2013 se česká KSČM otevřeně hlásí k hodnotám demokratické pluralitní společnosti svobodných a rovnoprávných občanů, podporuje posílení účasti občanů na tvorbě politických rozhodnutí či přijetí ústavního zákona o obecném referendu (KSČM 2013: 7-8). Na základě této oficiální deklarace bychom tak mohli konstatovat, že KSČM plně uznala demokratický politický systém, který byl v Česku ustanoven po pádu komunistického režimu. Když se však podíváme na onu „skrytou“ stranickou linii strany, tak zjistíme, že ve skutečnosti je KSČM stranou antisystémovou²³, která nepochybně podkopává legitimitu existujícího českého politického systému, když za „skutečnou“ a „opravdovou“ demokracii považuje pouze demokracii lidovou, čili komunistický režim, čímž ve své podstatě zpochybňuje existenci stávající demokracie „buržoazní“. Skutečnost, že KSČM zpochybňuje legitimitu demokracie v Česku, přitom můžeme odvodit rovněž z jejího kladného postoje k minulosti, kterému jsem se věnovala v předchozí části své práce. Dalším faktorem, ve kterém můžeme vidět delegitimační vztah KSČM k demokracii, je pak její úzká institucionální a personální provázanost s celou řadou přidružených a spřátelených organizací a sdružení, které jsou vzhledem ke svému nesmiřitelnému odporu k demokracii mnohem otevřenější a radikálnější než sama KSČM, která z politických důvodů nemůže vystupovat takto radikálně. KSČM je navíc, jak již bylo dříve řečeno, nositelkou komunistické marxisticko-leninské ideologie, která je bez pochyb vůči existujícímu českému politickému systému bytostně cizí (Kubát 2010: 118-119; Kunštát 2013: 258-259).

Na rozdíl od české KSČM přijala polská SLD skutečně demokratický politický systém, který byl v Polsku ustanoven po pádu komunistického režimu, což je patrné již z toho, že se strana jasně distancovala od marxisticko-leninské ideologie své předchůdkyně, neglorifikuje bývalý komunistický režim a do svého názvu navíc přijala označení „demokratická“ (Kubát 1998: 29). Fakt, že se SLD transformovala a skutečně přijala demokratický politický systém, prokazuje rovněž fakt, že když se v roce 1993 vrátila k moci, vládla v souladu s nastaveným demokratickým řádem a navíc pokračovala v započatých společenských i ekonomických reformách (Kopeček 2001).

²³ Antisystémová strana byla definována již v předchozí části práce.

Ve svém volebním programu z roku 2011 SLD prohlašuje, že je jakožto levicová strana strážkyní svobody, rovnosti a bratrství. Tedy hlavních myšlenek Velké francouzské revoluce, z kterých vzešlo pojetí dnešního demokratického státu. Kromě toho zde pak například požaduje důsledné dodržování principů demokratického právního státu či rovnoprávnost občanů před zákonem (SLD bez data: 9, 88).

3. 4. Zapojení do mezinárodních struktur

Fakt, že se KSČM nepodařilo transformovat na stranu socialistického či sociálně demokratického typu, můžeme spatřovat i ve skutečnosti, že se nikdy nestala členem ani Socialistické internacionály (SI)²⁴, ani Strany evropských socialistů (PES)²⁵ (Hloušek – Kopeček 2002: 17). Místo toho se KSČM stala členem Evropské sjednocené levice – Severské zelené levice (GEU/NGL), která na půdě Evropského parlamentu sdružuje socialistické a komunistické strany (EurAktiv.cz 2013). V posledních volbách do Evropského parlamentu v roce 2014 KSČM získala celkem 10,98 % všech odevzdaných hlasů a získala tak celkem 3 mandáty, přičemž celkově uskupení GEU/NGL v daných volbách získalo mandátů 52 a stalo se tak pátým nejsilnějším uskupením v rámci Evropského parlamentu (EP 2014a; Euroskop bez data). KSČM se však nestala plnohodnotným členem Strany evropské levice (PEL), ale přijala pouze statut pozorovatele, neboť KSČM považuje PEL za příliš revizionistickou a postrádající celoevropský charakter (tím mají na mysli absentující zapojení Ruska či Turecka). Kromě toho KSČM také odmítá přijmout odsouzení stalinistických praktik a zločinů, což PEL ve svých stanovách deklaruje (Mareš 2006: 569).

Na mezinárodní úrovni pak KSČM udržuje přátelské kontakty zejména s eurokomunistickými stranami Západu (např. italská strana Komunistické obnovy, Francouzská komunistická strana, Komunistická strana Španělska či Portugalská komunistická strana), s některými postkomunistickými stranami Východu (Komunistická strana Ruské federace či Komunistická strana Arménie) a také s Komunistickou stranou Kuby

²⁴ Socialistická internacionála (SI) je celosvětová organizace, která sdružuje sociálně demokratické, demokraticko-socialistické, labouristické, případně i sociálně liberální a levicově nacionalistické politické strany a hnutí (ČSSD bez data).

²⁵ Strana evropských socialistů (PES) je evropská politická strana, která funguje jako přidružená organizace při SI a zároveň tvoří většinu politické skupiny Evropského parlamentu Pokrokového společenství socialistů a Demokratů (S&D) (ČSSD bez data).

či vietnamskými nebo severokorejskými komunisty. Na Slovensku pak KSČM spolupracuje zejména se stalinistickou Komunistickou stranou Slovenska (Cabada 2007a: 235).

Na rozdíl od české KSČM je dnes polská SLD členem Socialistické internacionály (SI) i Strany evropských socialistů (PES), kam řadíme i českou ČSSD (ČSSD bez data; SLD 2013: 1). V posledních volbách do Evropského parlamentu pořádaných v roce 2014 získala SLD celkem 9,44 % všech odevzdaných hlasů a získala tak celkem 5 mandátů, přičemž celkově uskupení PES v daných volbách získalo mandátů 191 a stalo se tak druhým nejsilnějším uskupením v rámci Evropského parlamentu (EP 2014a; EP 2014b).

Závěr

V dané diplomové práci byly objektem analýzy a komparace dvě postkomunistické země střední Evropy Česká republika a Polsko, resp. jejich nástupnické postkomunistické strany - česká KSČM a polská SLD. Hlavním cílem práce bylo analyzovat transformační posun obou zmíněných stran na ideologické škále, zjistit jejich současnou ideologickou pozici a jejich současnou roli ve stranickém systému. Splnit tento úkol mi pomohla analýza klíčových faktorů, které nejvíce ovlivnily transformaci a vývoj bývalých komunistických stran až k jejich dnešní podobě či analýza primárních pramenů a volebních programů vydaných k posledním parlamentním volbám (roku 2011 v případě Polska, roku 2013 v případě České republiky).

Prvním z daných faktorů byl charakter předchozího režimu. Nutno říci, že charakter komunistického režimu na konci 80. let 20. století v Polsku byl mnohem liberálnější než ten v tehdejší Československu. V Polsku se uvnitř PZPR postupně prosadilo proreformní křídlo strany, které na konci 80. let 20. století začalo o reformách vyjednávat s opozicí. Oproti tomu komunistický režim v tehdejší Československu se i na konci 80. let 20. století tvrdošjně bránil jakékoli liberalizaci režimu, což bylo způsobeno tím, že v roce 1968 po potlačení reformně komunistického pražského jara uvnitř KSČ převládlo konzervativní křídlo strany, které se u moci udrželo až do samotného konce komunistického režimu. S tímto pak velmi úzce souvisí druhý analyzovaný faktor, kterým byla připravenost stranické elity k proměně strany a akceptace transformace členskou základnou. V případě Polska došlo na konci 80. let 20. století v podstatě k naplnění obou zmíněných faktorů. Uvnitř komunistické strany se prosadilo proreformní křídlo, které navíc bylo poměrně široce podporováno řadovými členy, kteří akceptovali i vyloučení nejvíce zkompromitovaných členů strany. Oproti tomu v případě Československa nebyl naplněn ani jeden z daných faktorů. V čele KSČM se sice po pádu komunistického režimu načas prosadili lidé s reformně orientovanými názory, kteří navenek deklarovali změnu ideové orientace, zásadní posun směrem k sociální demokracii však v případě KSČM nenastal, neboť konzervativní členská základna strany nebyla ochotna přistoupit na jakoukoli odchylku od marxisticko-leninské linie strany.

Dalším významným analyzovaným faktorem byla struktura stranické soutěže. V obou srovnávaných zemích proběhly po pádu nedemokratického komunistického režimu

parlamentní volby, které měly v podstatě charakter plebiscitu proti komunismu a nutno říci, že v obou případech komunistické strany zcela propadly. Na začátku 90. let 20. století se tak polská SdRP i česká KSČM nacházely v politické izolaci. SdRP se danou situací pokusila řešit spoluprací s dalšími subjekty, které měly mnohdy svůj původ v předchozím režimu. Na tomto základě SdRP před parlamentními volbami v roce 1991 vytvořila koalici nazvanou Svaz demokratické levice (SLD), která se po volbách stala nejsilnějším levicovým uskupením. Její izolaci se jí však definitivně podařilo prolomit až po parlamentních volbách v roce 1993, kdy se koalici SLD podařilo vyhrát volby a sestavit vládní koalici s levicovou stranou PSL. V současné době sice SLD v Polsku představuje hlavní levicovou sílu, její pozice ve stranickém systému je však značně oslabena tím, že v Polsku již delší dobu neprobíhá hlavní politický souboj mezi levicí a pravicí, ale mezi dvěma pravicovými stranami – Občanskou platformou (OP) a Právem a spravedlností (PiS).

KSČM se svou politickou izolací pokusila řešit velice podobným způsobem. Před parlamentními volbami v roce 1992 uzavřela spolu s Demokratickou levicí ČSFR volební koalici Levý blok, která byla v daných volbách poměrně úspěšná a po volbách se dokonce stala nejsilnější levicovou silou v parlamentu, ale ani to jí nepomohlo vymanit se z politické izolace. Po parlamentních volbách v roce 1996 se jako hlavní levicová síla v České republice prosadila obnovená „historická“ sociálně demokratická strana ČSSD. Dnes tak o KSČM můžeme říci, že je na celostátní úrovni ostatními stranami politicky izolována, díky čemuž disponuje velmi malým koaličním potenciálem.

Dalším analyzovaným faktorem, který však nebyl tolik významný jako předchozí zmiňované faktory, byla historická relevance levice. České země jakožto silně industrializovaná oblast tehdejšího Rakouska-Uherska poskytla ideální podmínky pro rozvoj dělnického hnutí, není proto překvapující, že v době vzniku Československa byla nejsilnějším politickým subjektem Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD). Poměrně silná byla rovněž i KSČ, která vznikla v roce 1921 odštěpením radikálního křídla ČSDSD. Vzhledem k rozštěpení levice se však nejsilnějším politickým subjektem první Československé republiky stala Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Po druhé světové válce měla v Československu nejsilnější postavení komunistická strana, čemuž významně přispíval fakt, že československá společnost viděla v komunistech po druhé světové válce bojovníky proti nacismu, což jim po druhé světové válce rozhodně napomohlo k získání moci ve státě.

Vývoj dělnického hnutí a levicových postojů v Polsku byl značně odlišný. U některých frakcí se silně levicové postoje začaly významněji projevovat v průběhu protiruských povstání během 19. století. Jejich role však byla značně kontroverzní a šíření levicových myšlenek příliš nepomohla. V rámci druhé Polské republiky pak na levici fungovalo hned několik levicových politických subjektů, přičemž jedním z nejvýznamnějších byla Polská socialistická strana (PPS). Na rozdíl od Československa v Polsku po druhé světové válce komunisté neměli ve společnosti tak velikou podporu.

Následujícím analyzovaným faktorem byla otázka ekonomické transformace země, která v 90. letech 20. století představovala jednu z nejaktuálnějších otázek. V souvislosti s tím Geoffrey Evans a Stephen Whitefield (1995: 565) přišli s tvrzením, že čím byl přechod k tržnímu hospodářství pro danou postkomunistickou zemi těžší, tím větší podporu se nástupnická strana v dané zemi těšila, neboť v ní lidé viděli stabilitu a jistotu, kterou pro ně představoval starý režim. Můžeme říci, že tento předpoklad se částečně potvrdil zejména v případě polské SLD, která na základě kritiky ekonomických dopadů transformace na společnost skutečně vyhrála parlamentní volby v roce 1993.

Dalším zkoumaným faktorem byl současný postoj obou stran k bývalému komunistickému režimu. Česká KSČM dnes tento režim nejen omlouvá, ale i glorifikuje, což ostatně můžeme sami vyzorovat na nejrůznějších shromážděních komunistů a jejich příznivců. Oproti tomu polská SLD vnímá svůj postoj k minulému režimu kriticky, ve svém programu se však snaží soustředit více na budoucnost. Následující faktor zkoumal současný postoj obou zkoumaných nástupnických stran vůči demokracii. V souvislosti s tím je nutno říci, že zatímco polská SLD zcela bez jakýchkoli pochyb přijala demokratický systém ustanovený po roce 1989, tak česká KSČM se s ním dodnes neztotožnila a fakticky podkopává jeho legitimitu.

Posledním zkoumaným faktorem bylo zapojení obou stran do mezinárodních struktur. Polská SLD je dnes členem Socialistické internacionály (SI) i Strany evropských socialistů (PES), což dokládá fakt, že se jí podařilo úspěšně transformovat na stranu sociálně demokratickou. O české KSČM pak můžeme říci pravý opak. KSČM není součástí ani SI, ani PES, místo toho se stala členem Evropské sjednocené levice – Severské zelené levice (GEU/NGL), která na půdě Evropského parlamentu sdružuje socialistické a komunistické strany.

V samotném závěru práce mi pak zbývá zodpovědět otázky, které jsem si položila v úvodu své diplomové práce. V první otázce jsem se ptala, zda můžeme českou KSČM a polskou SLD považovat za příklady úspěšně transformovaných nástupnických stran. V případě polské SLD byla její transformace skutečně úspěšná, díky čemuž jí můžeme zařadit mezi klasické sociálně demokratické strany. V případě české KSČM však musím konstatovat, že se její transformace na stranu sociálně demokratického typu nepovedla.

V druhé otázce mě zajímalo, jaké byly hlavní příčiny úspěchu či neúspěchu transformace těchto stran. V případě polské SLD stály za úspěchem její transformace zejména reformně naladěné stranické elity, které si na konci 80. let 20. století uvědomovaly nutnost provedení ekonomických i společenských reforem. Pro úspěšnou transformaci SLD byl významný rovněž i fakt, že se mezi řadovými členy našel dostatek lidí, kteří byli ochotni reformy podpořit i akceptovat vyloučení nejvíce zkompromitovaných členů strany. SLD se navíc skutečně podařilo přijmout současný demokratický politický systém i jasně se distancovat od marxisticko-leninské ideologie. Jako hlavní důvod neúspěchu české KSČM vidím zejména neochotu konzervativní členské základny reformu strany vůbec přijmout. Konzervativní členská základna se nikdy neodpoutala od své marxisticko-leninistické ideologie, která je však neslučitelná se stávajícím demokratickým řádem, který tím v podstatě podkopává.

Poslední otázkou, na kterou jsem v textu hledala odpověď, bylo, s kým dané nástupnické strany po roce 1989 navázaly mezinárodní styky a do jakých vstoupily mezinárodních a nadnárodních stranických struktur. Zapojit se do mezinárodních struktur se podařilo oběma zkoumaným stranám. Polská SLD je zapojena do SI i PES, což rovněž potvrzuje, že její transformace na stranu sociálně demokratickou byla opravu úspěšná. Právý opak můžeme říci o české KSČM, která není součástí ani SI, ani PES a místo toho se stala členem Evropské sjednocené levice – Severské zelené levice (GEU/NGL), která na půdě Evropského parlamentu sdružuje socialistické a komunistické strany.

Seznam použité literatury

- Ágh, Attila (1995). Partial Consolidation of the East-Central European Parties: The Case of the Hungarian Socialist Party. *Party Politics* č. 4/1995, s. 491-514.
- Balík, Stanislav (2004). KSČM a její vztah k minulosti. *Středoevropské politické studie* č. 6/2004 (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=200> , 15. 4. 2015).
- Bartoš, Josef – Trapl, Miloš (2001). *Československo 1918-1938* (Olomouc: Univerzita Palackého).
- Belka, Marek (2001). Poučení z polské transformace. *Finance a úvěr* č. 4/2001, s. 217-233.
- Bozóki András – Ishiyama, John T. (2002). Introduction and Theoretical Framework. In: Bozóki, András – Ishiyama, John T. (eds.), *The communist successor parties of Central and Eastern Europe* (New York: M. E. Sharpe), s. 5-13.
- Cabada, Ladislav (2007a). Politický systém první republiky. In: Vodička, Karel – Cabada, Ladislav, *Politický systém České republiky. Historie a současnost* (Praha: Portál), s. 15-44.
- Cabada, Ladislav (2007b). Systém politických stran a vnitrostranické rozhodovací procesy. In: Vodička, Karel – Cabada, Ladislav, *Politický systém České republiky. Historie a současnost* (Praha: Portál), s. 205-240.
- Cabada, Ladislav – Hloušek, Vít – Jurek, Petr (2013). *Ztraceny v tranzici? Minulost a přítomnost politického stranictví ve střední a východní Evropě* (Brno: Masarykova univerzita v Brně).
- Civín, Jan (2005). Československý komunistický režim v letech 1985-1989. *Středoevropské politické studie* č. 7/2005 (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=244> , 1. 4. 2015).
- Dančák, Břetislav (1997). Návrat Polska zpět k pravici. *Politologický časopis* č. 3/1997, s. 260-270.
- Drabik, Sebastian (2012). Komunistyczna Partia Polski i jej stosunek do polskości. *Arcana* 12. 12. 2012 (<http://www.portal.arcana.pl/Komunistyczna-partia-polski-i-jej-stosunek-do-polskosci,3430.html> , 22. 2. 2015).

Dudek, Antoni (2010). Krize komunistického systému v Polsku v 80. letech. *Paměť a dějiny* č. 3/2010, s. 42-54.

Durman, Karel (1998). *Útěk od praporů. Kreml a krize impéria 1964-1991* (Praha: Karolinum).

Evans, Geoffrey – Whitefield, Stephen (1995). Economic Ideology and Political Success: Communist successor Parties in the Czech Republic, Slovakia and Hungary Compared. *Party Politics* č. 4/1995, s. 565-578.

Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián (2005). Systém politických stran v letech 1989-2004. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl: období 1938-2004* (Brno: Doplněk), s. 1359-1380.

Friszke, Andrzej (2009). *Rok 1989. Polska droga do wolności* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe).

Grzymala-Busse, Anna M. (2002). *Redeeming the Communist Past. The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe* (Cambridge: Cambridge University Press).

Hlavatý, Pavel (2014). Polsko 1989: od polosvobodných voleb k Mazowieckého vládě. *Český rozhlas*. 12. 12. 2014 (http://www.rozhlas.cz/plus/archivplus/_zprava/polsko-1989-od-polosvobodnych-voleb-k-mazowieckeho-vlade--1431979 , 15. 4. 2015).

Hloušek, Vít (2002). Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny. *Politologický časopis* č. 4/2002, s. 398-414.

Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (2002). Nástupnické komunistické strany a jejich typologizace. In: Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (eds.), *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran* (Brno: Masarykova univerzita v Brně), s. 10-39.

Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (2004). *Konfliktní demokracie. Moderní masová politika ve střední Evropě* (Brno: Masarykova univerzita v Brně).

Holman, Robert (2000). *Transformace české ekonomiky v komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy* (Praha: CEP).

Holzer, Jan (2000). Exkomunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách. Několik terminologických a klasifikačních postřehů. In: Holzer, Jan (ed.), *Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách* (Brno: Masarykova univerzita v Brně), s. 11-39.

Hough, Dan (2006). Learning from the West: Policy Transfer and Programmatic Change in the Communist Successor Parties of Eastern and Central Europe. In: Hough, Dan – Paterson, William E. – Sloam, James (eds.), *Learning from the West: Policy Transfer and Programmatic Change in the Communist Successor Parties of Eastern and Central Europe* (London: Routledge), s. 1-15.

Huntington, Samuel P. (1991). How Countries Democratize. *Political Science Quarterly* č. 4/1991, s. 579-616.

Charvát, Jakub (2012). Vývoj hlavních politických stran a stranického systému v České republice. In: Bureš, Jan – Charvát, Jakub – Just, Petr – Štefek, Martin, *Česká demokracie po roce 1989. Institucionální základy českého politického systému* (České Budějovice: Granada), s. 231-378.

Ishiyama, John T. (1995). Communist Parties in Transition: Structures, Leaders, and Processes of Democratization in Eastern Europe. *Comparative Politics* č. 2/1995, s. 147-166.

Ishiyama, John T. (1999). The Communist Successor Parties and Party Organizational Development in Post-Communist Politics. *Political Research Quarterly* č. 1/1999, s. 87-112.

Kieniewicz, Stefan (1992). Powstanie styczniowe 1863-1864. In: Kieniewicz, Stefan – Zahorski, Andrzej – Zajewski, Władysław, *Trzy powstania narodowe. Kościuszkowskie, Listopadowe, Styczniowe* (Warszawa: Książka i wiedza), s. 283-411.

Kitschelt, Herbert (1995). Formation of Party Cleavages in Post-communist Democracies. Theoretical Propositions. *Party politics* č. 4/1995, s. 447-472.

Kitschelt, Herbert (2002). Constraints and Opportunities in the Strategic Conduct of Post-Communist Successor Parties. In: Bozóki, András – Ishiyama, John T. (eds.), *The communist successor parties of Central and Eastern Europe* (New York: M. E. Sharpe), s. 14-40.

Kopeček, Lubomír (2001). Transformace středoevropských komunistických stran – polský a maďarský příklad. *Středoevropské politické studie* č. 2/2001 (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=89> , 31. 3. 2015).

Kornaś, Jerzy (2006). Socjaldemokracja polska a dziedzictwo przeszłości. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie* č. 706/2006, s. 81-104.

Kořalka, Jiří (1996). *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914* (Praha: Argo).

Kořalka, Jiří (2005). Československá sociálně demokratická strana dělnická. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol., *Politické strany, 1. díl, 1861-1938* (Brno: Doplněk), s. 213-240.

Kostelecký, Tomáš (2002). *Political Parties after Communism: Development in East – Central Europe* (Washington, D. C.: Woodrow Wilson Press).

Kowal, Paweł (2002). Transformace Polské sjednocené dělnické strany na přelomu 80. a 90. let. Jak ztratit moc a znovu ji získat. In: : Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (eds.), *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran* (Brno: Masarykova univerzita v Brně), s. 138-162.

Krzeminski, Adam (2014). Dziedzictwo komunizmu w Polsce. *Goethe institut* 12. 2. 2014 (<http://www.goethe.de/ges/pok/prj/usv/svg/pl7568302.htm> , 31. 3. 2015).

Kubát, Michal (1998). Politické strany a stranický systém v Polsku 1993-1997. *Politologický časopis* č. 1/1998, s. 21-42.

Kubát, Michal (2004a). Polsko. In: Kubát, Michal a kol., *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy* (Praha: Eurolex Bohemia), s. 271-297.

Kubát, Michal (2004b). Volební inženýrství v podmínkách středovýchodní Evropy: Polsko jako jedinečný případ. In: Novák, Miroslav – Lebeda, Tomáš a kol., *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním srovnání* (Dobrá Voda: Aleš Čeněk), s. 88-121.

Kubát, Michal (2006a). Koaliční vládnutí v Polsku po roce 1989. In: Cabada, Ladislav a kol., *Koalice a koaliční vztahy České republiky v evropském kontextu* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 166-188.

Kubát, Michal (2006b). *Vývoj a proměny státního zřízení Polska ve 20. století* (Praha: Dokořán).

Kubát, Michal (2010). *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi (vybrané otázky)* (Praha: Dokořán).

Kuklík, Jan (2005). Československá sociálně demokratická strana dělnická. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol., *Politické strany, 1. díl, 1861-1938* (Brno: Doplněk), s. 683-709.

Kunštát, Daniel (2013). *Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989* (Praha: Sociologické nakladatelství).

Kunštát, Daniel (2014). Strana, která neumírá: K příčinám stability volební podpory KSČM. *Naše společnost* č. 2/2014, s. 15-23.

Machalica, Bartosz – Szumlewicz, Piotr – Waniek, Danuta (2013). *Niezbędnik historyczny lewicy* (Warszawa: Centrum im. Ignacego Daszyńskiego).

Mareš, Miroslav (2002). Pokusy o reformu komunistické strany a postkomunistické subjekty v České republice. In: Hloušek, Vít – Kopeček, Lubomír (eds.), *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran* (Brno: Masarykova univerzita v Brně), s. 83-99.

Mareš, Miroslav (2006). Transnacionální spolupráce krajní levice v Evropě. In: Němec, Jan – Šustková, Markéta (eds.), *III. Kongres českých politologů. Olomouc 8. – 10. 9. 2006* (Praha, Olomouc: Česká společnost pro politické vědy), s. 566-573.

Michalski, Cezary (2011). To nie jest kraj dla lewicy. *Newsweek.pl*. 19. 8. 2011 (<http://polska.newsweek.pl/napieralski-slaby-lider-sld,80782,1,1.html> , 3. 4. 2015).

Nowak, Jan (1996). Poláci a Maďaři v roce 1956. *Soudobé dějiny* č. 4/1996, s. 527-534.

Paczkowski, Andrzej (2000). *Půl století dějin Polska 1939-1989* (Praha: Academia).

Pernes, Jiří (2004). Pražské jaro aneb S komunistickou stranou k světlým zítřkům. In: Kocián, Jiří – Pernes, Jiří – Tůma, Oldřich a kol., *České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989* (Brno: Barrister & Principal), s. 279-286.

Peša, Václav (1962). Dělnické hnutí v Praze na přelomu 60. a 70. let XIX. století a vídeňské dělnické časopisy „Volksstimme“ a „Volkswille“. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická* č. c8/1962, č. 524-331.

Piasecki, Andrzej K. (2012). *Wybory w Polsce 1989-2011* (Kraków: Arcana).

Prażmowska, Anita (2010). *Poland. A modern history* (New York: I. B. Tauris and CO Ltd).

Pšeja, Pavel (2005). *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Ripka, Vojtěch (2004). Transformace komunistických stran Visegrádu od 90. let do současnosti. *EurActiv.sk*. 10. 9. 2004 (<http://www.euractiv.sk/volby-v-eu/analyza/transformace-komunisticky-ch-stran-visegradu-od-0-let-do-souc> , 10. 2. 2015).

Řezník, Miloš (2002). *Polsko* (Praha: Libri).

Staar, Richard F. (1958). *Elections in Communist Poland. Midwest journal of Political Science* č. 2/1958, s. 200-218.

Strmiska, Maxmilián (2002). The Communist Party of Bohemia and Moravia: A Post-Communist Socialist or a Neo-Communist Party? *German Policy Studies* č. 2/2002, s. 220-240.

Trembicka, Krystyna (2005). „Okragły stół“ jako forma porozumienia w Europie środkowowschodniej w latach 1989-1990. *Polityka i Społeczeństwo* č. 2/2005, s. 137-147.

Vodička, Karel (2007). Politický systém komunistického Československa. In: Vodička, Karel – Cabada, Ladislav, *Politický systém České republiky. Historie a současnost* (Praha: Portál), s. 55-112.

Waller, Michael (1995). Adaptation of the former communist parties of east-central Europe: a case of social-democratization? *Party Politics* č. 4/1995, s. 473-490.

Wandycz, Piotr S. (1998). *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti. Cena svobody* (Praha: Academia).

Wiatr, Jerzy J. (2000). President in the Polish Parliamentary Democracy. *Politička misao* č. 5/2000, s. 89-98.

Wojtasik, Waldemar (2011). *Lewica i prawica w Polsce. Aspekty ekonomiczno-społeczne* (Sosnowiec: Humanitas Oficyna Wydawnicza).

Ziblatt, Daniel F. (1998). The Adaptation of Ex-Communist Parties to Post-Communist East Central Europe: a Comparative Study of the East German and Hungarian Ex-Communist Parties. *Communist and Post-Communist Studies* č. 2/1998, s. 119-137.

Židek, Libor (2006). *Transformace české ekonomiky. 1989-2004* (Praha: C. H. Beck).

Seznam použitých internetových zdrojů

ČSSD (bez data). *Socialistická internacionála* (<http://www.historiecssd.cz/s/socialisticka-internacionala/> , 16. 4. 2015).

ČT 24 (2009). *Solidarita vyhrála první volby: Poláci si zvolili demokracii*. 3. 6. 2009 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/56756-solidarita-vyhrala-prvni-volby-polaci-si-zvolili-demokracii/> , 12. 4. 2015).

ČT 24 (2010a). *Dvacet let tržní ekonomiky u nás*. 17. 9. 2010 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/101798-dvacet-let-trzni-ekonomiky-u-nas/> , 8. 4. 2015).

ČT 24 (2010b). *V Polsku byl blahorečen „kaplan Solidarity“*. 6. 6. 2010 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/92147-v-polsku-by-blahorecen-kaplan-solidarity/> , 1. 4. 2015).

ČT 24 (2014). *Červen 1989: Polští komunisté kalkulovali, až se přepočítali*. 4. 6. 2014 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/275490-cerven-1989-polsti-komuniste-kalkulovali-az-se-prepocitali/> , 3. 4. 2015).

EP (2014a). *Výsledky evropských voleb 2014*. 1. 7. 2014 (<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/cs/election-results-2014.html> , 14. 4. 2015).

EP (2014b). *Výsledky podle jednotlivých zemí. Polsko*. 22. 9. 2014 (<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/cs/country-results-pl-2014.html> , 15. 4. 2015).

EurAktiv.cz (2013). *Politické skupiny v Evropském parlamentu*. 2. 5. 2013 (<http://www.euraktiv.cz/evropske-institute/link-dossier/politick%C3%A9skupinyvevropsk%C3%A9mparlamentu> , 14. 4. 2015).

Euroskop (bez data). *Čeští europoslanci* (<https://www.euroskop.cz/8978/sekce/cesti-europoslanci/> , 14. 4. 2015).

KSČM (1989). *Prohlášení k občanům ČSSR*. 20. 12. 1989 (<https://www.kscm.cz/nase-strana/dulezite-dokumenty-k-minulosti/40623/prohlaseni-k-obcanum-cssr> , 12. 4. 2015).

KSČM (2013). *Program pro budoucnost*. 19. 7. 2013 (https://www.kscm.cz/rewrite_url.asp?rew_thema=volby-a-akce/volebni-program , 14. 4. 2015).

Polskie Radio (2015). *Okrągły Stół wyznaczył koniec komunizmu*. 6. 2. 2015 (<http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/776726,Okragly-Stol-wyznaczyl-koniec-komunizmu> , 1. 4. 2015).

SLD (1999). *Nasze traduje i wartości*. 19. 12. 1999 (<http://www.sld.org.pl/public/ckfinder/userfiles/files/Nasze%20wartosci%20i%20tradycje.txt> , 14. 4. 2015).

SLD (2013). *Statut Sojuszu lewicy demokratycznej*. 14. 12. 2013 ([http://www.sld.org.pl/nowastrona/public/ckfinder/userfiles/files/STATUT_Konwencja2013%20PDF\(1\).pdf](http://www.sld.org.pl/nowastrona/public/ckfinder/userfiles/files/STATUT_Konwencja2013%20PDF(1).pdf) , 15. 4. 2015).

SLD (bez data). *Jutro bez obaw. Program dla Polski* (http://www.sld.org.pl/public/ckfinder/userfiles/files/program_sld.pdf , 14. 4. 2015).

Abstrakt

Tato diplomová práce se nazývá „Postkomunistická levice ve středovýchodní Evropě – komparace České republiky a Polska“. Tématem dané práce jsou dvě nástupnické postkomunistické strany – česká Komunistická strana Čech a Moravy a polský Svaz demokratické levice. Cílem této práce je analyzovat a komparovat transformační posun obou zkoumaných nástupnických postkomunistických stran na ideologické škále, zjistit jejich současnou ideologickou pozici a jejich současnou roli ve stranickém systému.

Tato práce je rozdělena do tří částí. V první teoretické části své práce se zaměřuji na zpracování teoretického rámce, který bude sloužit jako další východisko pro analýzu a komparaci transformačního procesu nástupnických postkomunistických stran v České republice a v Polsku. V této části čerpám zejména z práce Johna T. Ishiyamy z roku 1999, která se nazývá „*The Communist Successor Parties and Party Organizational Development in Post-Communist Politics*“, dále také čerpám z práce Herberta Kitschelta z roku 1995, která se nazývá „*Formation of Party Cleavages in Post-communist Democracies. Theoretical Propositions*“.

Ve druhé části své práce se na základě daného teoretického rámce zaměřuji na samotnou komparaci obou zkoumaných nástupnických stran, přičemž vycházím zejména z práce Andrzeje Piaseckého z roku 2012 nazvané „*Wybory parlamentarne w Polsce 1989-2011*“ a z práce Daniela Kunštáta z roku 2013 nazvané „*Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*“.

Ve třetí části práce analyzuji a komparuji současný postoj zkoumaných stran k minulosti, ekonomice, demokracii a jejich zapojení do mezinárodních struktur. V této části čerpám z relevantních oficiálních internetových stran a z volebních programů české Komunistické strany Čech a Moravy a polského Svazu demokratické levice.

Abstract

This master thesis is called „*Post-Communist Left in Central-Eastern Europe - comparison of the Czech Republic and Poland*“. The thesis deals with the topic of two successor post-communist political parties – the Czech Communist Party of Bohemia and Moravia and the Polish Democratic Left Alliance. The main purpose of this thesis

is to analyse and to compare transformational shift of both above-mentioned researched successor post-communist parties on the ideological scale, and to ascertain their ideological position and their present role in the party system.

The thesis is divided into three parts. In the first part, the author focuses on the processing of theoretical framework which serves as another starting point for analysis and for comparison of the transformational process of successor post-communist parties in the Czech Republic and in Poland. The author derives information predominantly from John Ishiyama's piece of work published in 1999 and called "*The Communist Successor Parties and Party Organizational Development in Post-Communist Politics*". In this part, another source of author's information is Herbert Kitschelt's piece of work published in 1995 and called "*Formation of Party Cleavages in Post-communist Democracies. Theoretical Propositions*".

In the second part, the author focuses on comparison, which is based on the stated theoretical framework, of both researched successor parties. The author derives information predominantly from Andrzej Piasecki's piece of work published in 2012 and called "*Parliamentary Elections in Poland 1989-2011*" (Polish name: "*Wybory parlamentarne w Polsce 1989-2011*"). In this part, another source of author's information is Daniel Kunštát's piece of work published in 2013 and called "*Behind the Red Curtain. Communists and their electorates after 1989*" (Czech name: "*Za rudou oponou. Komunisté a jejich voliči po roce 1989*").

In the third part, the author analyses and compares present attitude of the above-mentioned researched parties towards past, economy, democracy, and towards their involvement in international structures. In this chapter, the author derives information predominantly from official relevant web pages and also from election programs of the Czech Communist Party of Bohemia and Moravia and of the Polish Democratic Left Alliance.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Typologie nástupnických komunistických stran podle Bozókiho a Ishiyami

Příloha č. 2: Přehled výsledků hlavních politických stran v českých volbách

do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 1990-2014

Příloha č. 3: Přehled výsledků hlavních politických stran v polských volbách do Sejmu

Příloha č. 1 Typologie nástupnických komunistických stran podle Bozókiho a Ishiyami

	Nereformované (<i>non-reformed</i>)⁽¹⁾	Částečně reformované (<i>partly reformed</i>)⁽²⁾	Reformované (<i>reformed</i>)
Nepřeměněné (<i>non-transmuted</i>)	Ortodoxní komunismus (KSČM)	Částečná akceptace demokratických pravidel, opoziční strana	Modernizovaná sociální demokracie (SLD)
Částečně přeměněné (<i>partly transmuted</i>)	Komunismus, částečně prvky nacionalismu	Částečná akceptace demokratických pravidel, částečně prvky nacionalismu	Sociální demokracie, částečně prvky nacionalismu
Přeměněné (<i>transmuted</i>)	Nacionální komunismus	Částečná akceptace demokratických pravidel, nacionalismus	Sociální demokracie, nacionalismus, populismus

⁽¹⁾ Všechny kategorie ve sloupci nereformované (*non-reformed*) reprezentují systematickou opozici vůči demokracii

⁽²⁾ Všechny kategorie ve sloupci částečně reformované (*partly reformed*) oficiálně respektují demokratická pravidla, v praxi je však často porušují

Zdroj: zpracováno autorem podle (Bozóki – Ishiyama 2002: 7-8)

**Příloha č. 2 Přehled výsledků hlavních politických stran v českých volbách
do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 1990-2014**

Politické uskupení	Zisk hlasů v % v jednotlivých volbách ⁽¹⁾							
	1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010	2013
Občanské fórum	49,5							
Komunistická strana Čech a Moravy	13,2 ⁽²⁾	14,1 ⁽⁴⁾	10,3	11	18,5	12,8	11,3	14,9
Demokratická levice ČSFR								
Hnutí za samosprávnou demokracii - Společnost pro Moravu a Slezsko	10	5,9						
Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová	8,4 ⁽³⁾	6,3	8,1	9	14,2	7,2	4,4	6,8
Unie svobody - Demokratická unie				8,6 ⁽⁷⁾		0,3		
Občanská demokratická strana		29,7 ⁽⁵⁾	29,6	27,7	24,5	35,4	20,2	7,7
Křesťanskodemokratická strana								
Česká strana sociálně demokratická		6,5 ⁽⁶⁾	26,4	32,3	30,2	32,3	22,1	20,5
Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa		6	8	3,9				
Občanská demokratická aliance		5,3	6,4					
Strana zelených	4,1	6,2		1,1	2,4	6,3	2,4	3,2
Československá strana socialistická								
Zemědělská strana								
TOP 09							16,7	12
Věci veřejné							10,1	
ANO 2011								18,7
Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury								6,9

⁽¹⁾ Výsledky jsou zaokrouhleny na jedno desetinné místo

⁽²⁾ V roce 1990 strana kandidovala v rámci Komunistické strany Československa

⁽³⁾ V roce 1990 strana ještě kandidovala pod starým názvem Křesťanská a demokratická unie

⁽⁴⁾ Strany ve volbách kandidovaly jako volební koalice s názvem Levý blok

⁽⁵⁾ Strany ve volbách kandidovaly jako volební koalice

⁽⁶⁾ V roce 1990 strana ještě kandidovala pod starým názvem Československá sociální demokracie

⁽⁷⁾ V roce 1998 strana ještě kandidovala pod svým starým názvem Unie svobody, ke změně názvu došlo po sloučení s Demokratickou unií v roce 2001

Zdroj: zpracováno autorem podle (<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexCountry.asp?country=czech&opt=elc> , <http://www.volby.cz/>)

Příloha č. 3 Přehled výsledků hlavních politických stran v polských volbách do Sejmu 1991-2011

Politické uskupení	Zisk hlasů v % v jednotlivých volbách ⁽¹⁾							
	1991	1993	1997	2001	2005	2007	2011	
Spojení demokratické levice	11,9	20,4	27,1	41 ⁽²⁾	11,3	13,2 ⁽³⁾	8,24	
Unie práce	2	7,2	4,7					
Sociální demokracie Polska							3,9	
Demokratická strana							2,6	
Polská lidová strana	9,2	15,4	7,3	9	7	8,9	8,4	
Demokratická unie	12,3	10,5						
Unie svobody			13,3	3,1				
Volební akce Solidarita			33,8	5,6				
Nezávislý samosprávný odborový svaz Solidarita	5	4,9						
Liberálně-demokratický kongres	7,4	3,9						
Konference nezávislého Polska	8,8	5,7						
Katolický volební výbor Vlast		6,3						
Volební katolická akce	8,9							
Dohoda středu	8,7	4,4						
Unie reálné politiky	2,2	3,1						
Hnutí na obnovu Polska			5,5					
Lidové hnutí Lidová dohoda	5,4	2,3						
Polská strana přátel piva	2,9	0,1						
Občanská platforma				12,7	24,1	41,5	39,2	
Právo a spravedlnost				9,5	27	32,1	29,9	
Sebeobrana			0,1	10,2	11,4	1,5		
Liga polských rodin				7,9	8	1,3		
Palikotovo hnutí							10	
Německá menšina	1,4	0,7	0,3	0,4	0,3	0,2	0,2	

⁽¹⁾ Výsledky jsou zaokrouhleny na jedno desetinné místo

⁽²⁾ Strany ve volbách kandidovaly jako volební koalice

⁽³⁾ Spojení demokratické levice, Unie práce, Sociální demokracie Polska a Demokratická strana ve volbách kandidovaly jako volební koalice s názvem Levice a demokraci (LiD)

Zdroj: zpracováno autorem podle (<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexCountry.asp?country=Poland&opt=elc> , <http://pkw.gov.pl/wyniki-wyborow-i-referendow/wybory-i-referenda.html>)